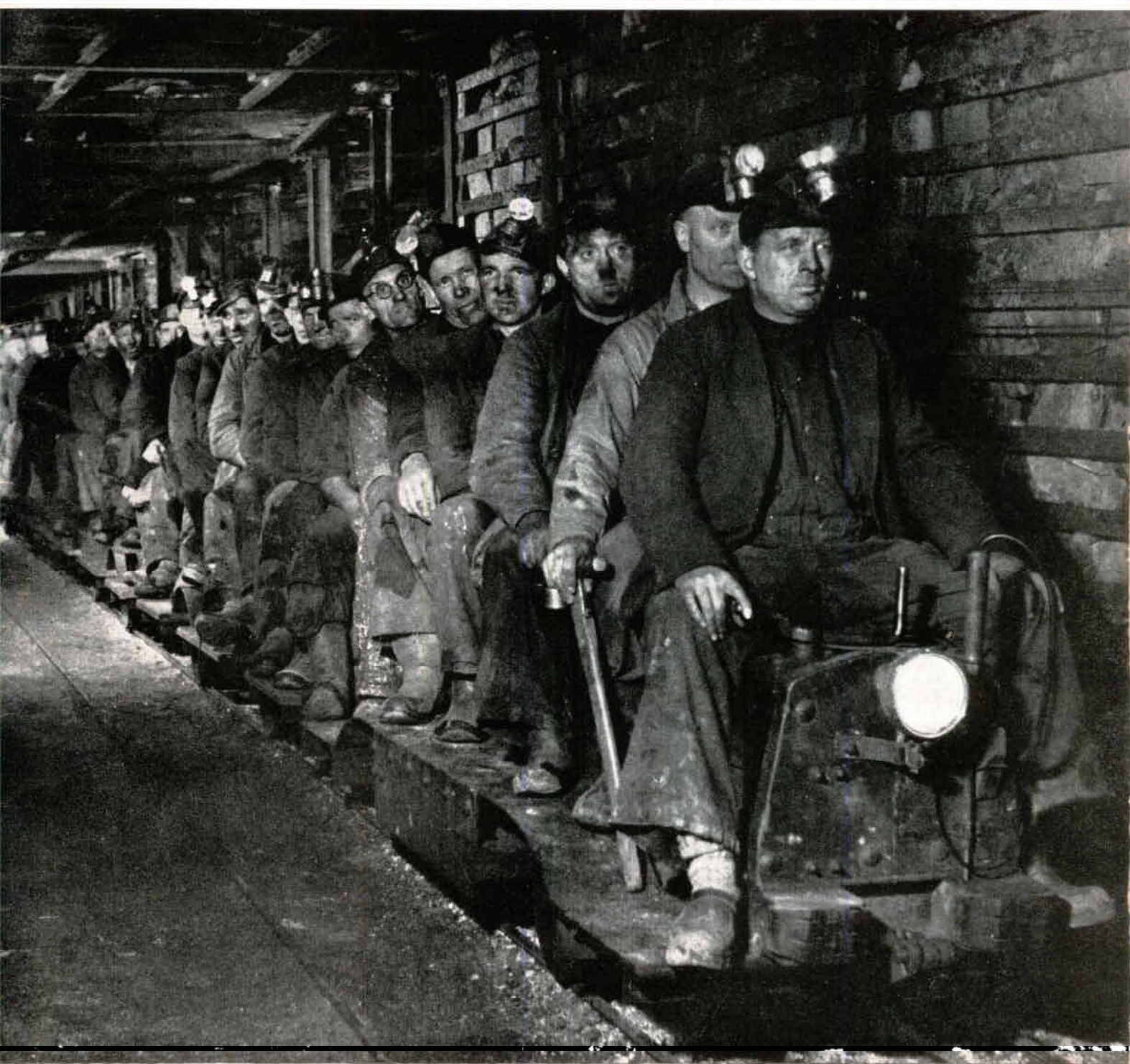

BRÄNNPUNKTEN

Omslagsbilden: Gruvarbetare snabbtransporteras till arbetsplatserna i Ormatorps gruva (se artikel, som börjar på sidan 3).

HÖGANÄSKONCERNENS PERSONALTIDNING

UR INNEHÅLLET:

Sidan

Våra råvaror:

I. Kol- och lerbrytningen i Skånegruvorna	3
Lekmän på gruvbesök	12
Veteranen har ordet: två generationer	
Sjöberg framför mikrofonen	14
Höganäsbolagets senaste förvärv: Handöls	
Nya Täljstens- & Vattenkrafts AB	16
Arbetarskyddet inom Höganäsbolagets	
verk i nordvästra Skåne	22
Arbetsstudierna — ett inlägg från arbetar-	
håll	26
Ungersk rapsodi i världskrigets skugga	
— ett resekåseri.....	28
Diverse koncernnytt	34

Årg. 2 Nr 2 Juni 1944

Ansv. utgivare: P EG. GUMMESON

Huvudredaktör: B WALLGREN

Redaktionssekr.: E TÄCKSTRÖM

Copyright:

HÖGANÄS-BILLESOLMS AB
HÖGANÄS

Pub, så varmt

hoppas vi, att läsaren ofta utbrister i de dagar detta nummer av »Brännpunkten» kommer i hans händer. Han sitter visserligen kanske i en skuggig berså i sin täppa med något läskande, t. ex. hallonsaft, inom räckhåll, eller han ligger bekvämt utsträckt på Strandbadens ljuvliga sandstrand, medan barn och blomma tumla om i vågorna. Eller... nej nu är det bäst att sluta. Alltnog, den ljuvliga sommaren kom ändå till slut med sin sköna värme, och det är därför som »Brännpunkten» — trots det heta namnet — denna gången skulle vilja komma med något svalkande, ty det kan ju ibland bli litet för mycket av det goda. (Hoppas han blir sannspådd. Sättarens anm.)

Alltnog, en stor del

av detta nummer är ägnat åt besök och studier i de skånska gruvorna, där det året runt är högst + 12°, en sval och behaglig temperatur att vistas i. Dessutom bjuder vi på en turistresa, visserligen inte till Nordpolen utan till Budapest, men man kan ju dra ned fönstret i tågupén till att börja med.

En nyhet

för »Brännpunkten» är, att vi fr. o. m. detta nummer knutit kontakt med en specialtecknare i s. k. blandarstil, som vi tror skall tilltala de flesta av våra läsare. De två sista sidorna kommer att vara reserverade för denne tecknare. Den här gången står han helt och hållet själv för uppslagen, men han ber enträget läsekretsen att i fortsättningen hjälpa till därmed. Välkomna alltså med nya, strålande idéer. Varje införd idé betalar vi med en femma.

Oss emellan sagt:

Motiven bör naturligtvis helst vara hämtade från koncernens områden, men en och annan utvikning kan vi nog tillåta, bara den är rolig. För roligt måste det vara. Och skulle tecknaren någon gång litet respektlöst ändrat om Edra väna anletsdrag, så blir Ni ju inte sämre för det.

Från läsesalar och bibliotek

har kommit flera förfrågningar, om vi inte regelbundet ville sända dem »Brännpunkten». Innan det var riktigt klart, i vilken riktning »Brännpunktens» innehåll skulle komma att gå, var det litet svårt att veta, vad vi skulle svara. Men nu tror vi oss om att veta så pass mycket om tidningens blivande kurs, att vi ingenting har emot, att tidningen får gå till läsesalar, ABF:s och liknande bibliotek på alla de platser, där koncernen bedriver sin verksamhet, och dit koncernens anställda brukar gå. Vi emotser gärna förslag till denna distribution.

På tal om distribution,

så är ju denna beroende på det adressmaterial, som vi har tillgängligt, när ett nummer skall sändas ut. Är adresserna felaktiga eller ofullständiga, så kan inte tidningen komma ordentligt fram. Om Ni ändrar adress för någon kortare tid, t. ex. under en semester, så anmäler Ni förstås i vanlig ordning adressförändringen på postkontoret. Det är ju så självklart, så det behöver vi inte uppehålla oss vid. Men om Ni flyttar, ja, då anmäler Ni förstås detta också till Posten, men dessutom bör Ni anmäla det till Red. för »Brännpunkten», Höganäs, så att vi kan ändra Er adressplåt. Uppgiv då både den nya och den gamla adressen — det senare för att vi med säkerhet skall hitta Er adressplåt. Det finns nämligen många anställda med samma namn, och om vi inte får veta den gamla adressen också, så kan vi inte veta, vem det är som flyttat.

Nyanställningar och avgång ur tjänsten

anmäles av vederbörande verk eller i vissa fall av Arbetsbyrån i Höganäs enligt anvisningar, som utsänts till de olika verken. Vi är tacksamma få dessa anmälningar i så god tid som möjligt. Red. söker ställa in sig på att få fram ett nummer i vardera av månaderna mars, juni, september och december — tidigare blir det i varje fall inte!

”Brännpunktens” uppmaning

att inkomma med förslag till förbättringar har nu börjat bära frukt. Läs härom på sidan 15. Precis så hade vi tänkt oss saken. Att förbättringen gällde en gruvfråga kom ju extra bra till pass till detta gruvnummer. Må fortsättning följa i den stilen!

En kollega,

som kallar sig »Tegelpressen», och som påstår sig vara ett organ för en viss tjänstemannaförening, gör i sitt senaste nummer ett lömskt utfall mot »Brännpunkten». Hon — kollegan — skriver ordagrant: »Vi förråda säkert ingen hemlighet, när vi omtala, att vår konkurrent på numera så vanligt sätt helt lever på subventioner och faktiskt måste skänkas bort.» Samtidigt skryter kollegan med att hon går att sälja. Ja, men hur? Vi skulle kunna avslöja med vilka metoder, hon lyckas schackra bort några tiotal exemplar — av ett nummer

om året! — men vi gör det inte, ty vi sätter oss över slika ting, väl minnandes Georg Stiernhielms ord:

Månen i tysthet går sin gång
och aktar ej hundgläfs
Så gör en lastlös man, som
ärliga lever i stillo
Ler åt gabbaregläfs och
klaffaretunga föraktar.

Inte mindre än 3 olika förklaringar till ryktet om Höganäsbolagets »vita kol», återgivet i förra numret, har nu inkommit, nämligen:

1. Kolen har ibland en vit beläggning, bestående av ett ytterst tunt skikt kaolin. Detta är dock ingen nyhet.
2. På vissa livligt trafikerade platser i gruvorna brukar man vitkalka vägarna, för att de skola lysa upp litet bättre. Gruvfolket brukar då ibland tala om vita kol. Inte heller något nytt.
3. Någon person med siarbegåvning har anat, att Höganäsbolaget skulle komma att förvärva Handöls Nya Täljstens- & Vattenkrafts AB, som bl. a. äger vattenfall — »vita kol» betyder ju vattenfall.

Härmed anser vi detta rykte slutbehandlat.

Vad Handöl beträffar

så hänvisar vi till artikeln, som börjar på sidan 16, och f. ö. så ber vi att få önska alla läsare, även de nytillkomna i Handöl,

Våra råvaror

1. Kol- och lerbrytningen i Skånegruvorna

av Övering. M Ahlstrand, Höganäs

Sedan vi nu i »Brännpunktens» båda föregående nummer skisserat huvuddragen av koncernens verksamhet i fråga om fabrikation och försäljning, ämna vi i fortsättningen behandla varje sak för sig litet mera ingående. Vi börja med koncernens råvaror och ägna helt naturligt den första artikeln åt kolet och leran, »de grundpelare på vilka koncernen byggt sin verksamhet». I artikeln har författaren, såsom sig bör i en personaltidning som denna, även ägnat arbetsförhållandena i gruvorna ett stort utrymme.

Ur våra stenkolsgruvor i nordvästra Skåne tillvaratages ej blott stenkol. I fyra av sex nu i drift varande gruvfält brytes nämligen förutom stenkol även leror av olika eldfasthet och med i övrigt vitt skilda keramiska egenskaper.

Stenkolen användas som utgångsmaterial för den viktiga produktionen av generatorgas, varmed flertalet av våra olika ugnar drivas. Ur generatorgasen tillvaratages stenkolstjäran, som i sin tur tjänar som råmaterial till flera kemiska produkter.

Med stenkol drivas våra elektriska kraftcentraler, som förse våra anläggningar och samhällen med elektrisk energi.

Ungefär hälften av stenkolsproduktionen användes på detta sätt inom den egna driften, den andra hälften säljes i södra Sverige.

Lerorna, som äro av flera olika slag, användas som råmaterial för bolagets mångskiftande keramiska tillverkningar. En mindre del av lerorna försäljes.

Geologiska förhållanden och undersökningar.

Stenkolen i våra gruvor äro geologiskt sett ganska unga. De äro betydligt yngre än de engelska, tyska eller polska, och just därför hålla även våra bästa A-kolskvaliteter, trots ungefär samma askhalt, något lägre värmevärde än nu

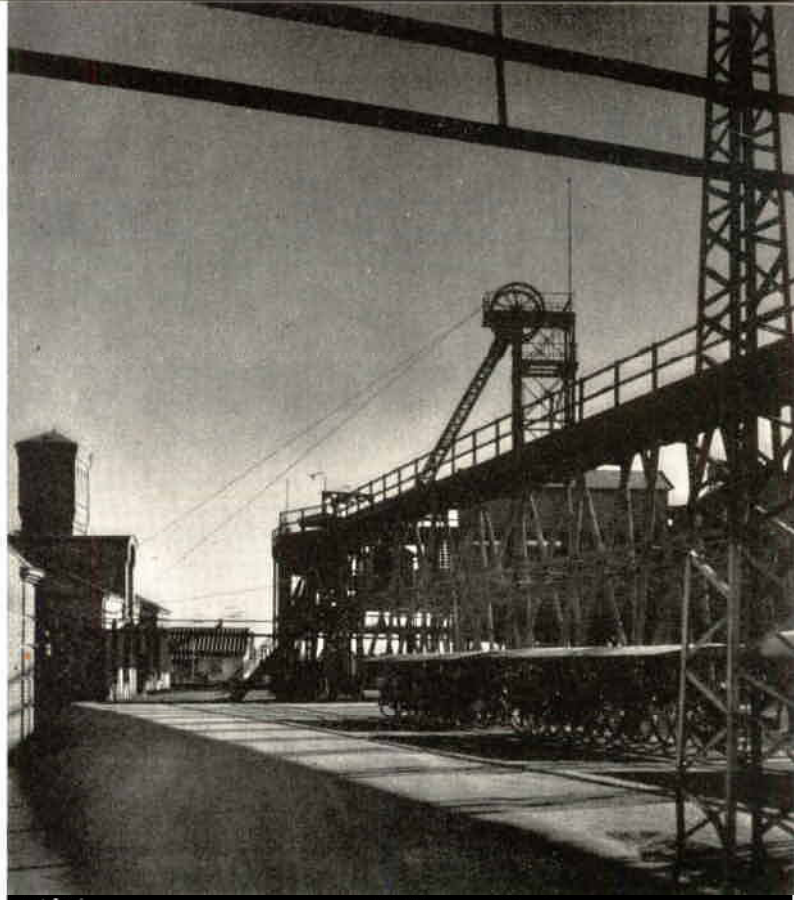

Fig. 1. En gruva är inte bara ett hål i marken. Anläggningarna ovan jord äro vid en modern gruva mycket omfattande. Schakt Cervin i Ormatorp.

nämnda utländska kol. Vid brytningen faller icke blott A-kol med högst 15 % askhalt och 4.500—6.000 kgeal värmevärde. Vi erhålla även B-kol med 20—45 % askhalt och 3.200—4.200 kgeal värmevärde samt C-kol med resp. 25—55 % och 2.400—4.200 kgeal. De två senare kvaliteterna voro före kriget praktiskt taget osäljbara men kunna med stor fördel användas i våra egna ångpannor och gasgeneratorer.

Omedelbart ovanpå eller under kolflötsen förekommer i de flesta gruvorna här till de brytvärda lerorna. Jämförda med utländska kolflötsar äro våra både tunna och fattiga. Särskilt de som äro sammanlagrade med användbara leror skulle med förkrigspriser på stenkol icke alls kunna ekonomiskt utnyttjas, om ej leran kunde tillvaratagas i samband med kolet. Flötsarna ligga i regel nästan horisontellt, vilket medför mycket långa och därmed dyrbara transporter.

Av dessa korta ord torde kunna slutas, att exploaterandet av en stenkolsgruva i Skåne måste föregås av mycket omfattande och noggranna undersökningar av berggrundens geologi. Sådana undersökningar pågå även ständigt, för att vi i god tid skola få en bild av kommande brytningsområden. Icke blott flötsens mäktighet utan även dess stupning och eventuella förkastningars lägen och språnghöjder äro viktiga faktorer att få kännedom om i god tid. Den undersökningsmetod, som vi vanligen använda härför, är djupborrning med antingen en bormjölsgivande stölbörningsmaskin eller en kärngivande roterande bormjölsgivande maskin. Jämsides med djupborrning

har under de sista åren även företagits större rekognosceringar av flötsdjupet medelst mätning av variationerna i berggrundens tyngdkraft, magnetism och elektriska ledningsmotstånd.

Det karakteristiska för de olika gruvorna.

Några data från de nu i drift varande gruvorna äro sammanförda i följande tabell:

Gruvfält	Gruvfältet bearbetat sedan	Nuvarande uppförings-schakt	Schaktdjup meter	Uppföring 1939 i ton*			Antal arbetare 1939*
				Stenkol	Eldfast lera	Klinker-lera	
Höganäs	1797	Gustaf Adolf	100	62.000	82.900	—	120
Bjuv	1872	Strömfelt	50	77.700	55.900	—	160
Skromberga	1875	Konsul	25	8.600	—	39.400	40
Ormastorp	1910	Cervin	90	165.500	—	—	360
Gunnarstorp	1914	Tornérhielm	90	129.900	—	—	250
Så				443.700	138.800	39.400	930

* På grund av tidsläget kunna siffrorna för senare år f. n. ej publiceras.

Höganäsgruvan levererar den största delen av produktionen till Höganäs fabriker, endast helt litet går direkt till avsalu. Av lera tillverkas det eldfasta tegel, som går under beteckningen HÖGANÄS.

Billesholmsfältet, som från 1865 bearbetades i övre flöts, där sedermera även eldfast lera utvunnits, nedlades 1932, enär flötsen till största delen var utbruten. Kvarstående, större sammanhängande partier avses brytas i en framtid, då genomslag erhålles från det närbelägna Bjuvsfältet. Mindre vid normala kolpriser icke brytvärda rester ha sedan 1940 med bolagets tillstånd bearbetats av ett 60-tal små privata företag. Dessa rester beräknas inom den närmaste tiden vara slut.

Det nya Billesholmsschaktet, C J Malmros,

uppkallat efter bolagets nuvarande ordförande, anlades 1942 på initiativ av regeringen för att lindra den genom kriget uppkomna bränslebristen. Det avsågtes i en helt obruten del av fältet, där endast undre flötsen är brytvärd. Dess kapacitet är beräknad till 100.000 ton/år. En sådan uppföringssiffra var dock omöjlig att uppnå vid den tidpunkt, då anläggningarna ovan jord voro färdiga och schaktet avsågts till kol-

flötsen. Sedan man kommit ned till flötsen, återsta nämligen många omfattande och tidskrävande förberedelsearbeten av relativt improduktiv art, innan några större kolkvantiteter kunna uppföras. Det skall vara pumprum, vattenmagasin, men framförallt ventilations- och transportorter av sådan omfattning, att plats finnes för ett 90-tal kolhuggare. Enbart för de senare kräves ett arbetsrum av 400 m längd och en transportsträcka av sammanlagt minst 2.000 meter, räknad från schaktet. Till följd av dels flera driftsstörningar genom oväntade förkastningar och dels arbetarbrist har gruvans kapacitet tyvärr ännu ej uppnåtts.

I Bjuvsfältet pågår brytning i såväl övre som undre flöts. I övre erhålles förutom kol bolagets mest eldfasta lera, vilken är grundmaterialet i

Fig. 2. »Att förskrämma betyder att åstadkomma en tunn och i möjligaste mån djup inskränning i flötsväggen, så att denna kan bli underminerad och brytas ned.» Förskrämningsmaskin i schakt Konsul i Skromberga.

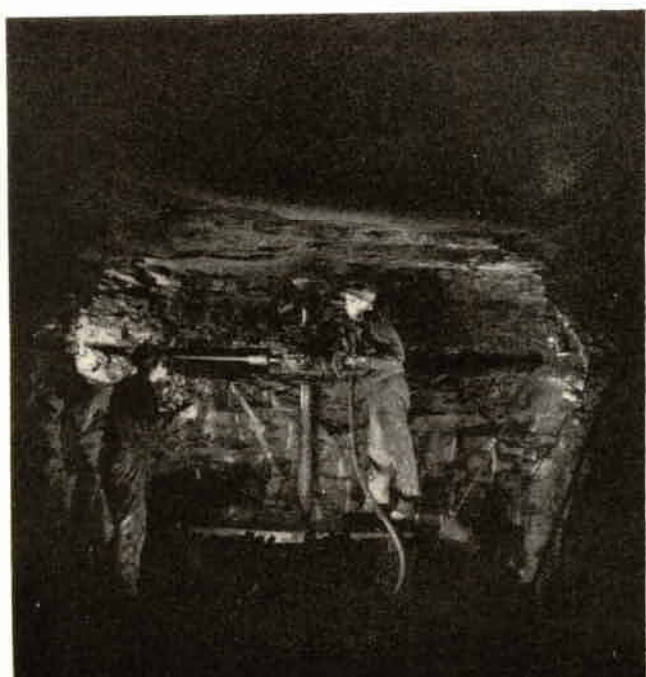
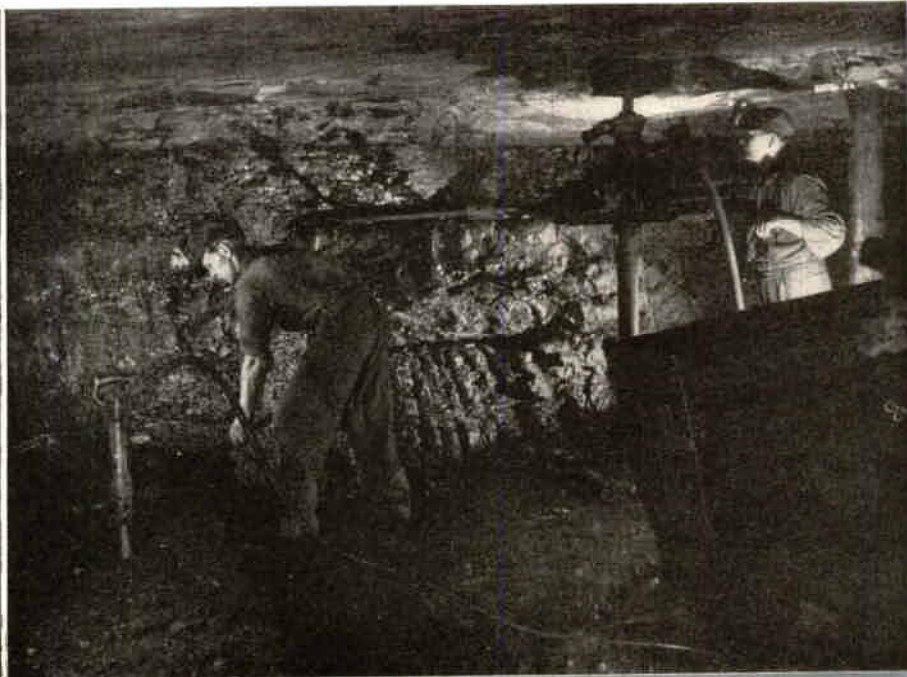

Fig. 3. »Förskrämningsmaskinen för ortdrivning drives med tryckluft. Nedbrytningen kan i regel lätt ske medelst kilning.» Förskrämningsmaskin till höger, kilmaskin till vänster. Ormastorps dubbelflöts.

det vittberömda BJUF F-teglet. I undre flötsen erhålles endast kol. Endast en tredjedel av kol-uppföringen utgöres av C-kol, som konsumeras av verket, dubbelt så mycket utgöres av A-kol, som säljes. De båda brytningsområdena ligga numera på stort avstånd från varandra och från uppföringsschaktet. För att spara på den improduktiva gangtiden under jord anlades 1942 ett personschakt för vardera flötsområdet, schakt Olstorp för övre flöts och schakt Bjuvstorp för undre flöts. De äro ca 30 m djupa och försedda med helautomatiska hissar (manövreras av den åkande medelst tryckknappar).

Skrombergafältet bearbetas endast i undre flöts men i ej mindre än tre distrikt, beroende på att tre sorters leror erfordras för fabrikationen, och att dessa ej finnas samlade. Den erforderliga arbetsstyrkan är relativt liten, varför den måste förflyttas tre gånger om året. Lerorna äro ramaterial för avloppsrör, syrafasta tegel samt golv- och väggplattor. Kolutfallet är så ringa, att verket måste »importera» den övervägande delen av kolbehovet från Ormatorpsgruvan.

Ormatorpsfältet innehåller endast kol. Brytning pagar i huvudsak i undre flöts men i nordöstra delen av fältet kan med fördel båda flötserna samtidigt uttagas, enär mellanberget där endast är upp till 1 meter tjockt. Största delen av A-kolsproduktionen säljes, återstoden jämte C-kolen fördelas på kraftalstring i verkets egen angkraftstation samt på ång- och gasgenerering i Höganäs-, Bjuvs- och Skrombergaverken, dit kolen transporteras per järnväg.

Även denna gruva har numera liksom Bjuv blivit så vidsträckt, att persontransporten under jord måste underlättas. Problemet här är löst medelst snabbgående lindragningsbanor. Arbetsarna transporteras på vagnar, som framdrivas med en ändlös lina. Hastigheten är 3 m sek. och banornas sammanlagda längd 3,8 km (se omslagsbilden).

Gunnarstorphältet är mycket likt Bjuvsfältet, och produktionen av kol och lera fördelas därför som i Bjuv, dock med den skillnaden, att tyngdpunkten i Gunnarstorp ligger på stenkolen.

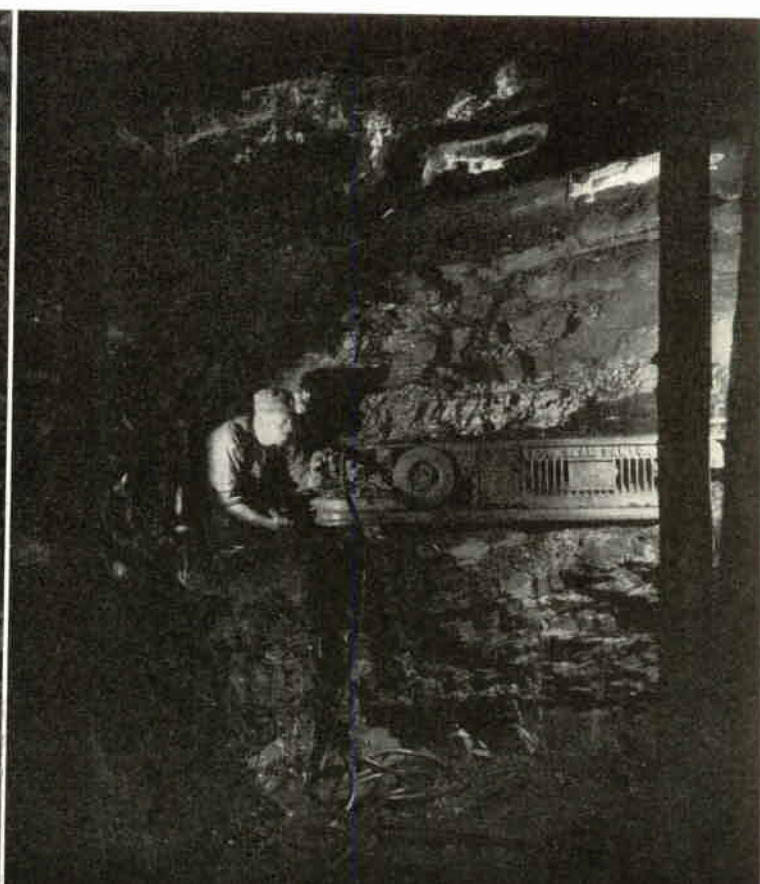
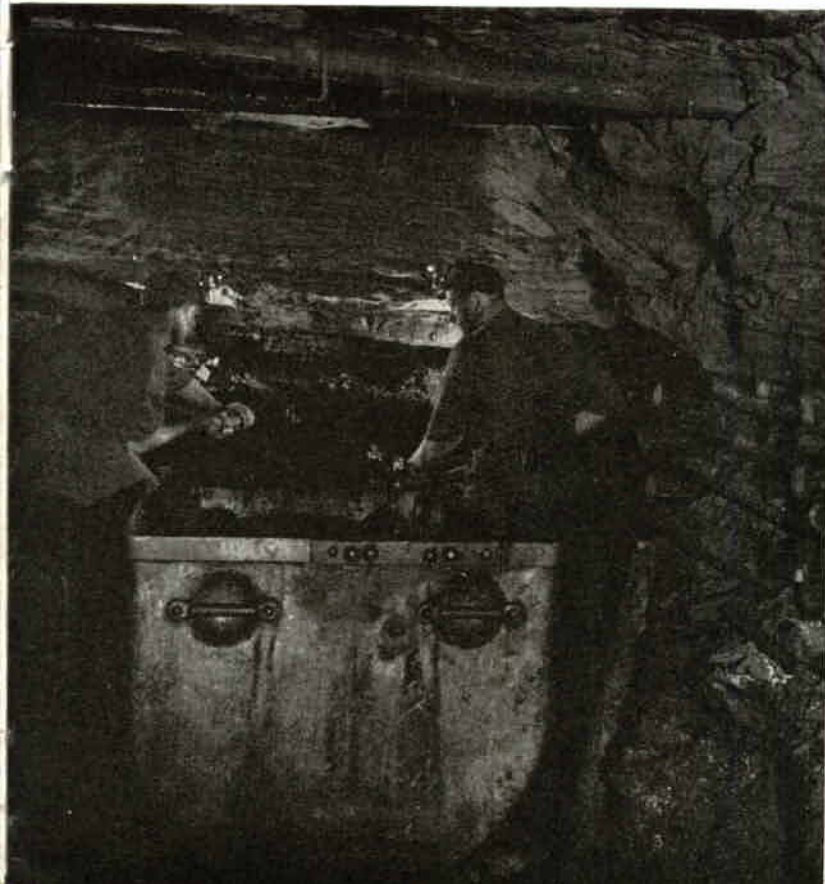
De tre gruvfälten Bjuv, Ormatorp och Gunnarstorp fingo transportorter sinsemellan på 1930-talet. Denna sammanbindning kom till för att förbilliga C-kolstransporten från brytningsplatserna i Bjuv och Gunnarstorp till kraftcentralen i Ormatorp. Det längsta avståndet här är ej mindre än 8 km, sannolikt den längsta underjordstransporten i Sverige. Tack vare denna transportmöjlighet kunna även Bjuvs- och Gunnarstorphugorna ha gemensam avfallstipp i Gunnarstorp för sådant ofyndigt berg, som måste uppföras.

Brytningsmetoder.

I malmgruvor och stenbrott användas stora mängder sprängämnen för bergets lösgörande. I våra kolgruvor är sprängningen däremot av mera underordnad betydelse. För kolets lösgörande användes i stället förskrämming och kilning. Att förskrämma betyder att åstadkomma en tunn och

Fig. 4. »För att det inpackade berget icke skall pressas ut i transportvägarna, läggas träpackningar längs med dessa.» Se till höger på bilden. Kollastning i linjebrott i Ormatorp.

Fig. 5. »I linjebrotten användas el-drivna förskrämmningsmaskiner.» Det är lågt i tak, lägre än bilden synes visa, så lågt att arbetaren måste krypa efter maskinen. Förskrämmning i linjebrott i Ormatorp.

i möjligaste mån djup inskärning i flötsväggen (fig. 2), så att denna blir underminerad och kan brytas ned. Nedbrytningen kan i regel lätt ske medelst kilning. Gar ej detta, tillgripes borrhning och sprängning med »lätta» skott. De under förskrämmningen liggande partierna måste däremot i allmänhet sprängas. Även här erfordras mycket små laddningar. Anledningen till att vi använda det mera tidskrävande förskrämningsarbetet i stället för den vida enklare sprängningen är, att våra flötsar icke äro homogena. De innehålla nämligen skiftvis icke blott kol av olika kvaliteter utan därjämte ofta flera lager av oanvändbar skiffer eller sandsten. Tack vare förskrämningsmetoden kan lösbrytningen av de olika lagren i flötsen ske systematiskt, så att produkterna bli rensorterade redan vid lastningen på brytningsplatsen.

Brytningsmetoderna äro ortdrivning och linjebrytning. Ortdrivning användes först och främst för framdragning av transportbanor men även såsom produktiv brytningsmetod. Transportorterna äro för dubbelspår upp till 3,5 m breda och för enkelspår 2 m. De produktivt drivna orterna göras, om takets hållfasthet det medger, ända till 10 m breda. Takhöjden i transportorterna är 1,5—2,5 m. I de produktiva orterna är takhöjden i regel = flötsjockleken. Vid tunn flöts nedspränges tak eller sula (= botten), så att lämpligt utrymme i sid- och höjddled ernås för vagnarna. I linjebrotten bearbetas flötsen som namnet angiver på stor bredd. Frontlängden varierar mellan 72 och 156 m. Denna brytnings-

metod är särskilt lämpad för de tunna kolflötsarna med 0,5—0,8 m tjocklek. Här utbrytes nämligen hela flötsen utan kvarsättande av skyddspelare, vilket i regel är nödvändigt vid större flötsjocklek. I linjebrytning anordnas transportvägar vinkelrätt mot brytningsfronten och genom det helt utbrutna området. För att få tillräckligt utrymme för vagnarna i dessa vägar nedspränges tak- och bottensandstenen, och det därvid erhållna berget inpackas tillsammans med den ur flötsen erhållna skiffern på sidorna, varvid följigen gott stöd erhålles för taket. Detta kommer givetvis att ändock sjunka ett par, tre dm, men sjunkningen sker i regel långsamt och kan därför kontrolleras. För att det inpackade berget därvid icke skall pressas ut i transportvägarna, läggas träpackningar längs med dessa (fig. 4).

De maskiner, som användas vid brytningen äro förskrämnings-, kil- och borrhmaskiner. Förskrämningsmaskinen för ortdrivning (fig. 3) drives med tryckluft (6—7 kg/cm²). Den väger 200 kg men kan lätt isärtagas i två delar. Vid transport lastas dessa inkl. verktyg på två låga och lätta vagnar. Kapaciteten är 40 m²/skift och största förskrämningsdjupet nära 2 m. I linjebrotten användas eldrivna förskrämningsmaskiner (fig. 5). Vikten är 2,500—3,000 kg. Den transporterar sig själv längs brottsträckan medelst en haspel. Kapaciteten är 100—200 m²/skift och förskrämningsdjupet 1,1—1,6 m. Båda maskintyperna kräva ungefär samma effekt (35 hkr). För borrhningen användas borrhmaskiner och för kilningen

6

Fig. 6. »Lastningen i gruvorna måste ske för hand, enär materialerna enklast sorteras på brytningsplatsen.» Lerlastning i Skromberga.

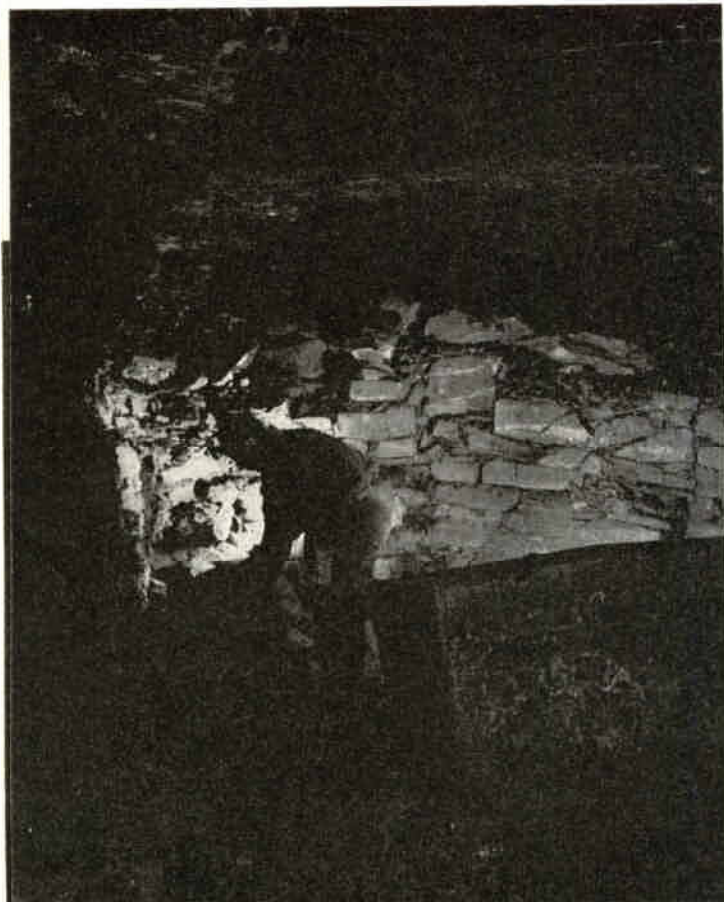
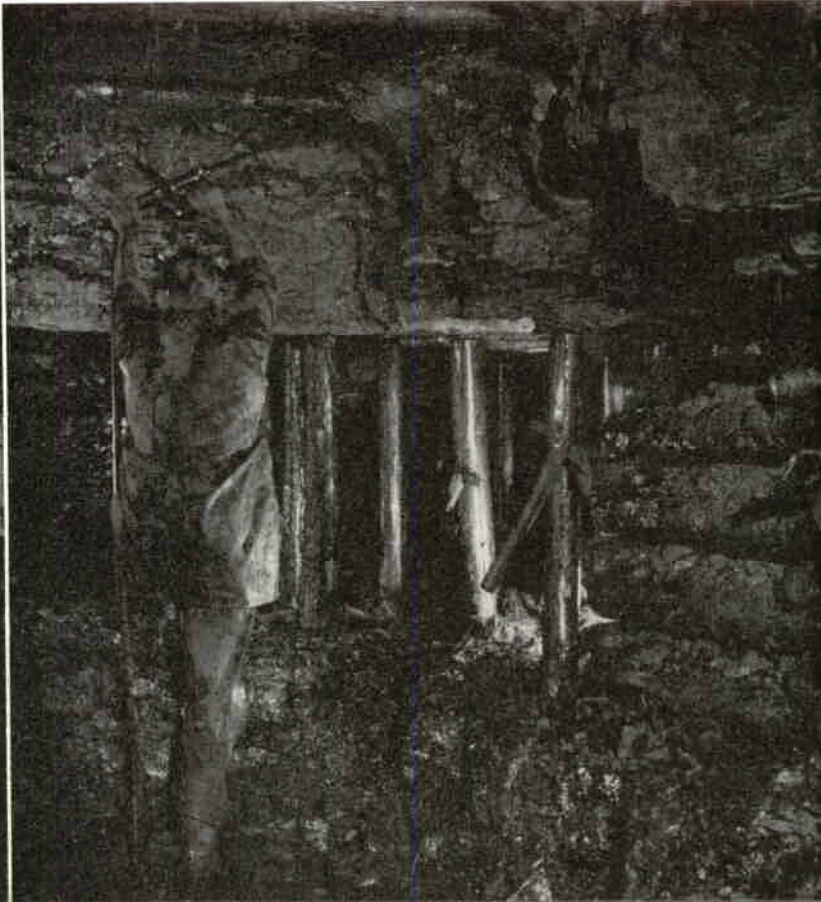

Fig. 7. »För den personliga säkerheten åläggas arbetarna att uppsätta rikligt med stämpar.» En stenarbetare slår in ett borrhål. Linjebrytning i Ormatorp.

kilmaskiner, båda drivna med tryckluft. Lastningen (fig. 6) måste däremot ske för hand, enär materialerna, som förut nämnts, enklast sorteras på brytningsplatsen. Härvid är av vikt, att de olika lagren i flötsen löskilas skikt efter skikt, så att arbetarna ej onödigtvis måste sortera varje bit för sig utan kunna använda huvudsakligen skyffeln vid lastningen. Vagnarna, som rymma 7,5 hl, skjutas för hand av kolkuggarna 100—200 m till linbanan.

Skyddsförbyggnader.

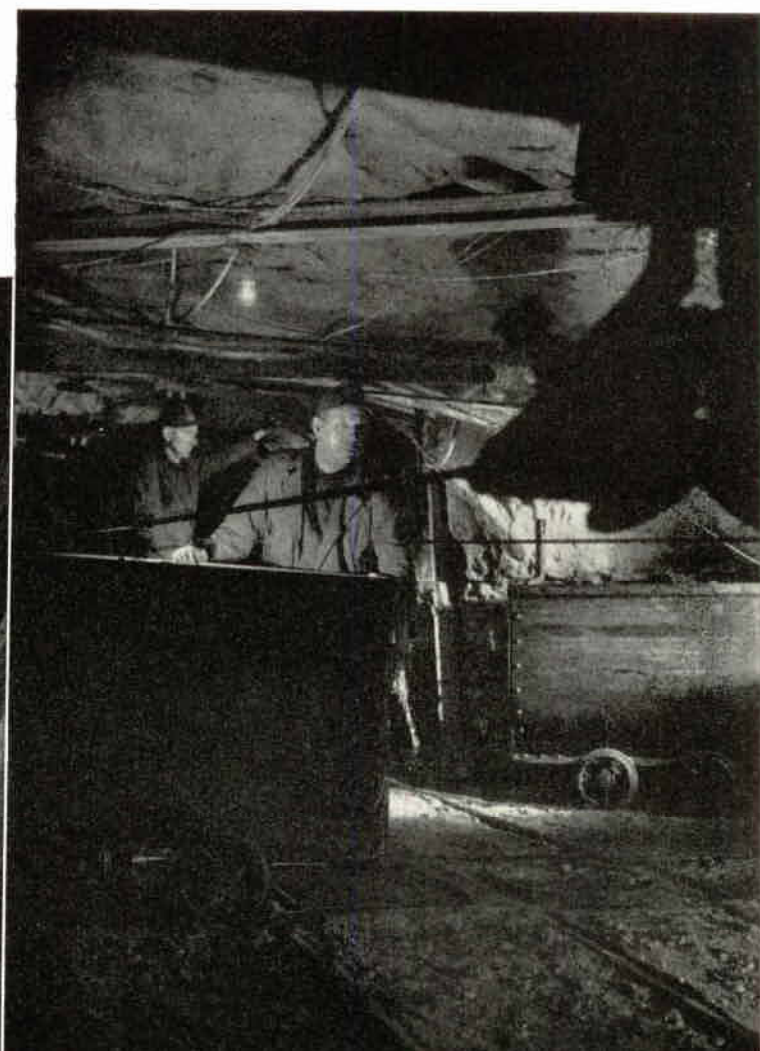
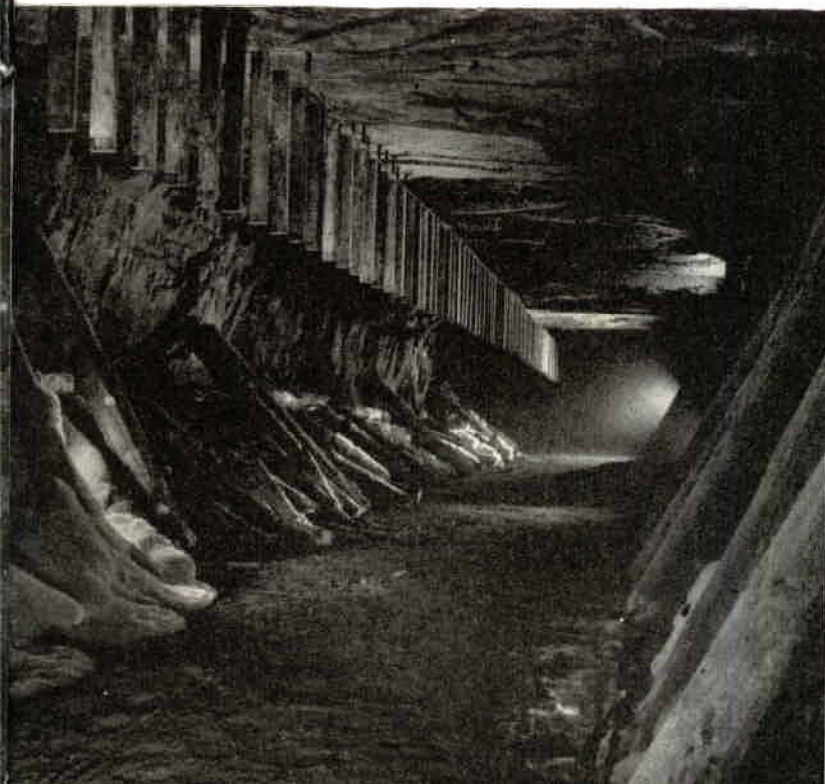
Tidigare har nämnts om hur taket i de utbrutna rummen i viss mån uppehållas av bergfyllning. För den personliga säkerheten åläggas arbetarna att därjämte uppsätta rikligt med stäm-par (fig. 7). Kolgruvearbetet är nämligen farligt, om arbetarna sätta bekvämligheten före säkerheten. De flesta olycksfallen bero på nedfallande takstycken eller ur flötsen framrasade partier. Det är därför av största vikt, att skyddsförbyggnaderna göras i betryggande omfattning och med stor noggrannhet. Hur viktig frågan är framgår därav, att vi årligen köpa ca 500 järnvägsvagnar props. Kostnaden är givetvis betydande, särskilt då man måste inräkna icke blott inköpspriset utan även arbetslönerna för kapning, transport och uppsättning. För att i någon mån kunna göra inbesparingar på detta konto och samtidigt uppnå större säkerhet ha vi förra året på grund-

val av ett 5-årigt prov börjat använda arsenikimpregnerad props. Genom att gruvorna ha ett synnerligen gynnsamt klimat för rötsvampar av olika slag (fig. 8), håller en oimpregnerad stämp endast 1—2 år, medan våra nyss omnämnda prov på impregnerat virke ännu ej visat på någon försämring på 6 år. I transportvägar, där varaktighet hos virket är önskvärd, komma vi därför hädanefter att helt övergå till arsenikimpregnerad props.

Sättningar ovan jord kunna endast undvikas, om avsevärda fyndiga partier kvarlämnas i form av pelare. Härmed förkortas dock gruvans livslängd, varför större skyddspelare i regel endast bruka kvarlämnas under byggnader och järnvägar. Sistnämnda sker i de flesta gruvor, där god fyllning erhålles vid brytningen. I lerflötserna i Bjuv och Skromberga är takhållfastheten däremot sämre, och helt ringa fyllnadsberg erhålles. Här måste det därför överallt skapas ett helt system av pelare. Vid hel utbrytning sjunker marken i proportion till flötstjockleken och mängden inpackat berg. I Höganäs, där flötsen är ca 1,8 m mäktig, sjunker marken 0,5—0,7 m, i Bjuv, Ormatorp och Gunnarstorp, där flötsen endast är 0,5—0,7 m, sjunker marken inemot 0,3—0,4 m. Vid mycket flack markyta uppstå härigenom vattenskadorna på skörden, emedan dräneringssystemen komma i motlut. Vid kuperad terräng bliva dessa skador helt naturligt obetydliga.

Fig. 9. »Transporten under jord sker... medelst lindragningsbanor i dubbelspår. Detta system är tämligen unikt.» Linbanestation i Ormatorps gruva.

Fig. 8. »...gruvorna ha ett synnerligen gynnsamt klimat för rötsvampar av olika slag.» Se »svampdrivorna» till vänster på bilden. »Rötkammaren» i Ormatorps gruva, där prov pågå med olika sorters impregnerat virke.

Transporten under jord

sker, fränsett nyssnämnda handtransport närmast brytningsplatsen, medelst lindragningsbanor i dubbelspår (fig. 9). Detta system är numera tämligen unikt. I malmgruvor och i de tyska kolgruvorna med tjockare flötser erfordras större kapacitet än linbanor kunna prestera, varför man allmänt där använder lokdrivna tågsätt. I England däremot diskuterade gruvingenjörerna så sent som 1939 på en stor kongress de lämpligaste raserna på gruvhästar! Vi hissade upp den sista hästen omkring 1909. Den största fördelen med linbanor kontra lokdrift är låg kraftförbrukning, låg anläggningskostnad och ringa underhåll. I de fall flötsen ställer sig brant, tillgripas tryckluftdrivna hasplar som hjälp vid handtransporten.

Länshållningen (fig. 10)

är ofta nog ett besvärligt kapitel, ty våra gruvor äro synnerligen våta, särskilt jämfört med malmgruvorna. Omkring 18 ton vatten uppfordras på varje ton nyttig produkt. I alla gruvorna tillsammans pumpas 20.000 liter per minut dygnet runt. Detta tillflöde skulle således mer än väl kunna täcka gruvsamhällets vattenbehov. Tyvärr är vattnet dock vanligen alltför salthaltigt härför. För undvikande av driftsavbrott finnas förutom reservpumpar betryggande stora vattenbassänger.

Inne på brytningsplatserna kan vattenflödet ofta vara mycket besvärande för arbetarna, särskilt i de brytningsrum, som stupa nedåt (fig. 11). För

att så mycket som möjligt undvika dessa olägenheter drivas de blivande transportorterna långt i förväg, varigenom flötsen dräneras. Här användas sekundärpumpar, som alltefter förhållandena drivas elektriskt eller med tryckluft. I våta arbeten erhålla kolhuggarna extra ersättning, så att de kunna hålla sig med oljekläder. Dessa sys i hemmen och inoljas i ett särskilt för ändamålet inrett rum vid schaktet. Snittet på dessa kläder har med tiden blivit tämligen specifikt för kolgruvorna (se bilderna). Rocken är kort framtill och har skört baktill, för att vatten ej skall rinna innanför byxlinningen, då mannen arbetar i framåtlutad eller krypande ställning. Mannen är faktiskt klädd i frack, fastän passformen ej är så fulländad! Men praktisk är den.

Ventilationen

är jämförd med utländska kolgruvors enkel, ty i våra gruvor finnes ingen gruvgas. Flötsen är även så fuktig, att koldammexplosioner äro uteslagna. I våra gruvor utgöras därför den rörliga belysningen av små karbidlampor med öppen låga, medan i de utländska kolgruvorna synnerligen stränga bestämmelser måste tillämpas beträffande lampans underhåll och skötsel, kroppsvisitation efter tändstickor och rökverk o. d.

Vi ha det dock ej så enkelt som i malmgruvorna uppåt landet, där de skilda schaktens belägenhet i den kuperade terrängen nästan alltid åstadkommer naturlig luftväxling i gruvorna. Genom

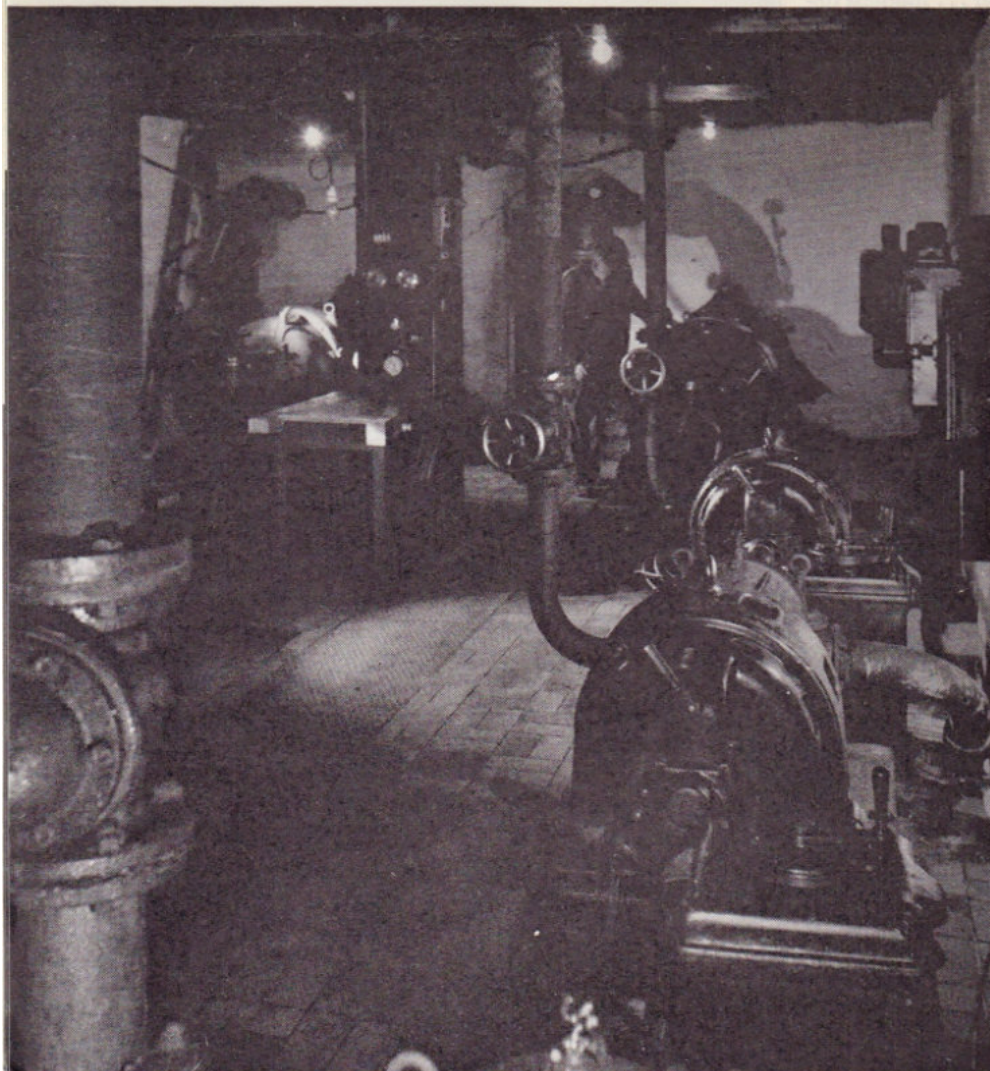
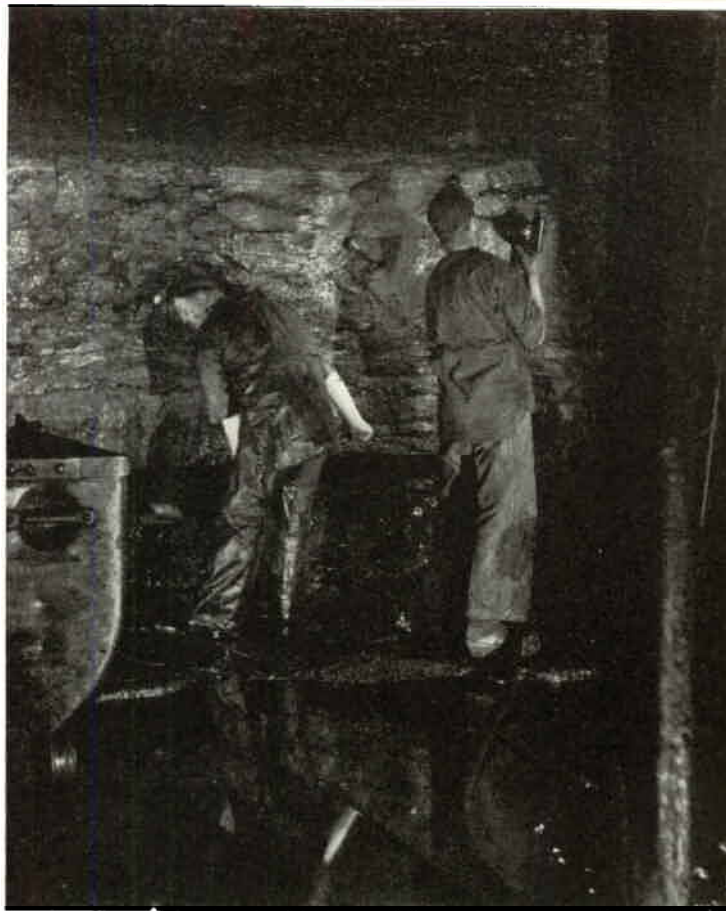

Fig. 10. »Länshållningen är ofta nog ett besvärligt kapitel. . . . Omkring 18 ton vatten uppfordras på varje ton nyttig produkt.» Schaktspumpstationen i Ormatorp.

Fig. 11. »Inne på brytningsplatserna kan vattenflödet ofta vara mycket besvärande för arbetarna, särskilt i de brytningsrum som stupa nedåt.» Lastning och borrarning vid smalortsdrevning i Ormastorp.

våra ventilationsschakt måste luften blåsas ned medelst fläkt. Från ett sådant schakt ledes friskluften kortaste vägen till brytningsplatserna, varvid ibland sekundärfläktar måste tillgripas, särskilt i de yttersta områdena. Slutligen pressas luften upp genom uppföringsschaktet och har då fått gruvans temperatur, som är 10–12° C året runt. Genom att leda luften på detta sätt undviks även all isbildning vintertid på uppföringsanordningarna. För att ej friskluften skall »läcka bort», dvs. gå kortaste vägen mellan schakten utan att betryka brytningsplatserna, måste ej önskvärda passager igenmuras. I linbanevägen finnas för ändamålet automatiskt stängande vindportar (dubbeldörrar ställda i vinkel mot varandra), och i andra vägar anbringas »förhängen» av läder eller väv.

Schaktstransportanordningarna

äro bokstavligen en gruvans »flaskhals», ty det är de som bestämma dess kapacitet. Störst är denna i schakt Cervin (fig. 12), där dubbelhissarna gå med 4 vagnar åt gången, vilket gör upp till 1.000 ton/dag. Minsta kapaciteten är i schakt Konsul med 150 ton/dag. De snabbaste hissarna gå med en hastighet av 5 m/sek. Det största gruvspelet har en effekt av 200 hkr (fig. 13).

Tryckluftanläggningen

är numera av vital betydelse för en gruva, ty tryckluft är en energiform, som är synnerligen användbar. Den driver först och främst brytningsmaskiner men även vissa pumpar, fläktar och transportmaskiner. Andra exempel på dess användbarhet är till bromsar och för fjärrmanöv-

ring av spärväxlar. Vid varje gruva finnes därför en tryckluftanläggning med en eller flera kompressorer och ett vittutgrenat ledningsnät. Sammanlagt har för detta ändamål installerats en effekt av 900 hkr. För utjämning av luftförbrukningen i Ormastorp, Gunnarstorp och Bjuv har ledningsnäten i dessa gruvor sammankopplats.

Produktbehandlingen ovan jord

är enkel till följd av att sorteringen sker i samband med brytningen. Den består av först en kontrollplockning, sedan krossning och siktning. Endast A-kol levereras till en del okrossat. Allt efter behov och ändamål levereras i övrigt av A-kol 6, av B-kol 4 och av C-kol 2 styckestorlekar. Siktarnas masköppning är vanligen 50, 25 och 10 mm.

Lerorna få även en förbehandling före leveransen till fabrikena. Efter kontrollplockning sker i Höganäs krossning och siktning, varefter stybben går direkt till fabrikena eller utlägges i lager för vittring. Den grövre delen utlägges i lager för bränning till chamotte, som sedan användes såsom magringsmedel vid tegeltillverkningen. De brinnande lerhögarna väcka alltid främlingars intresse på grund av den rikligt bolmande röken. Det hela påminner om kolmilor, och själva processen tillgår på tämligen likartat sätt som i dessa, fast i mycket större skala. En »chamottebunke» innehåller nämligen 4.000–5.000 ton. I Bjuv försiggår förbehandlingen av leran vid gruvan på enklaste sätt; krossning eller siktning förekomma icke. Den »fetaste» leran utlägges för vittring, medan den kolhaltiga (»svartskiffern») brännes till chamotte i hög som i Höganäs. Av båda slagen levereras en del direkt till fabrikena. I Skromberga transporteras de

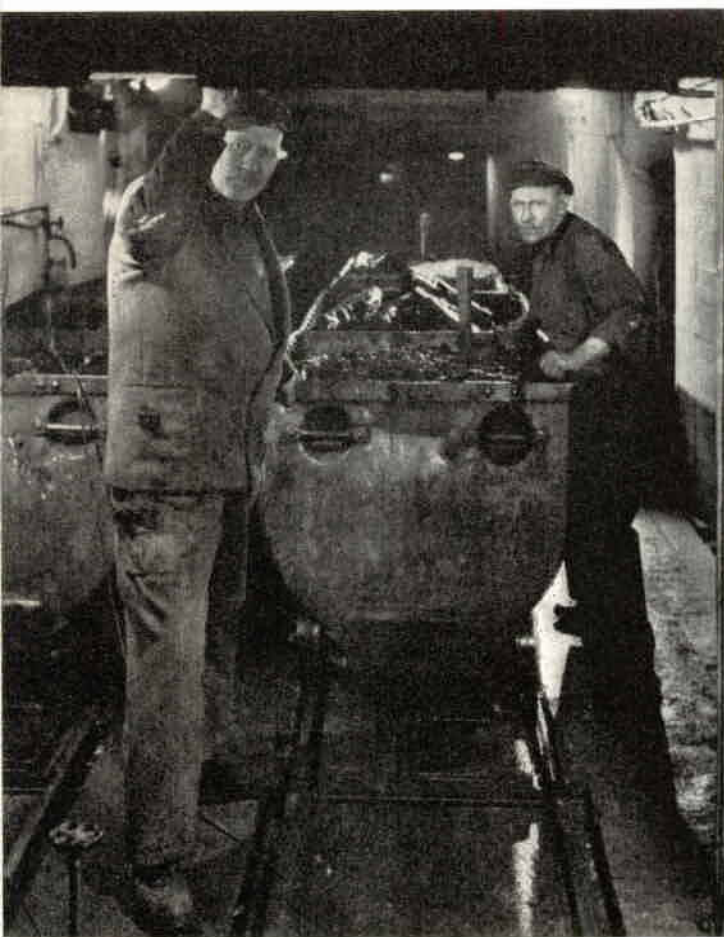

Fig. 12. »I schakt Cervin, Ormatorp, gå dubbelhissarna med 4 vagnar åt gången.» Schaktsbottnen med två rader vagnar färdiga för uppföring.

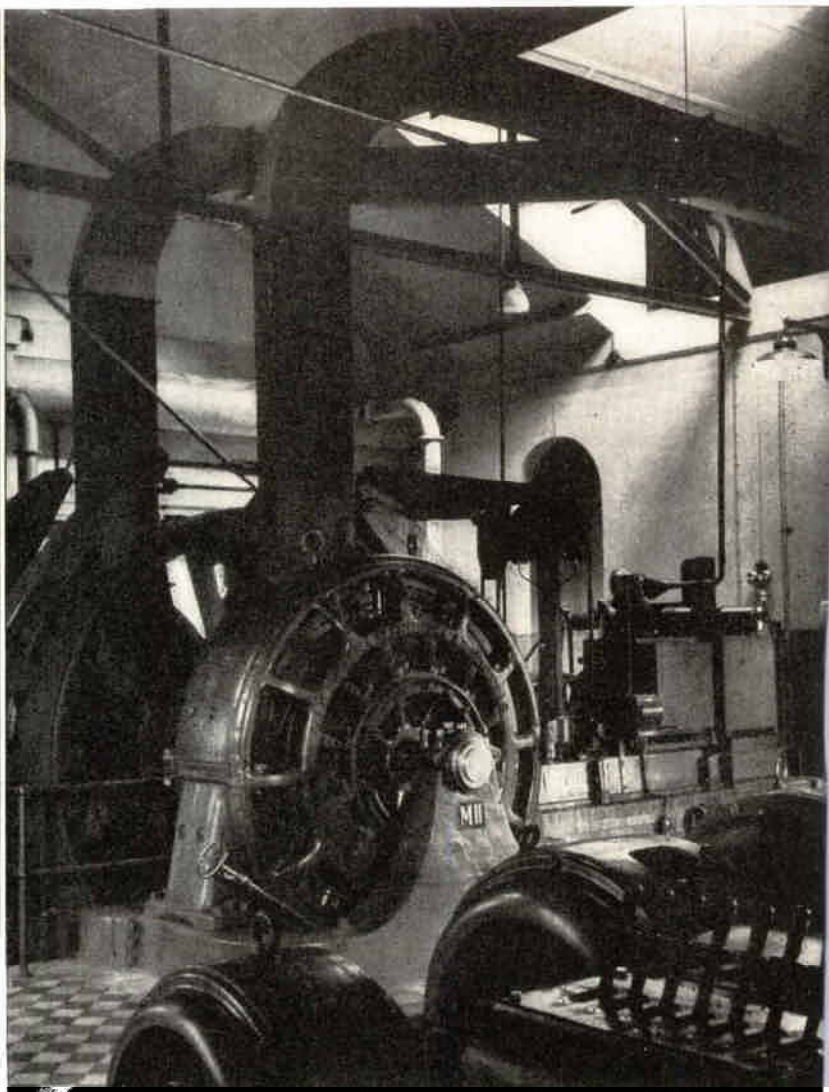

Fig. 13. »Det största gruvspelet — vid schakt Cervin — har en effekt av 200 hkr.»

Krossade lerprodukterna liksom kolen med hänglinbana till lagerplatserna, där korgarna tippas automatiskt (fig. 14).

Arbetarnas badhus,

vid kolgruvorna benämnda »torkbodar» och vid malngruvorna »gruvstugor», är en mycket viktig del av en gruvans ovanjordsanläggning. Det är väl nu dessbättre en mansålder sedan de koldammiga eller genomvåta kolgruvearbetarna nödgades gå hem direkt från arbetet. Av en gammal kolhuggare i Höganäs har jag hört berättas, att torkboden vid schakt Alströmer var inredd med några tvättbaljor. Om vattnet var varmt eller kallt, vill jag låta vara osagt, men att det var så smutsigt, att de sist uppkomna kolhuggarna inte tyckte det var lönt att tvätta sig däri, lär ha varit ett faktum! Som man inte kan klandra kolhuggarna för.

Duschar i torkbodarna ha sannolikt förekommit redan för 40 - 50 år sedan. Man hade ju bränsle på platsen, och ånga behövdes på den tiden för både spel och pumpar. Jag blev dock förvånad, när jag första gången kom till schakt Konsul (1931). Där fanns det både duschar och bassäng. Ännu mera förvånande var, att torkvakten framemot skiftets slut noga passade en termometer i bassängen. Jag vill minnas, att han strälvade till 37 °C.

Duscharna däremot fungerade icke, och det tycktes ingen vara ledsen för, ty när kort efter nytt badhus inreddes med enbart duschar, accepterades dessa med en viss motvilja!

I våra dagars torkbodar finnas tre avdelningar för kläder, en för gängkläder, en för torra arbetskläder och en för vata kläder. Vid ny- eller ombyggnad anordnas duschrummet mellan klädavdelningarna, så att golvet i avdelningen för gängkläder ej onödigtvis skall nedsmutsas. För befälet finnas särskilda omklädnings- och badrum. Här intagas även skadade, som erfordra läkarbehandling. För ovanjordspersonalen finnes matrum, medan de stora avstanden och den snabba fortskridande brytningen under jord tyvärr omöjliggör en sådan bekvämlighet för underjordspersonalen.

Det behöver väl knappast påpekas, att väggar och golv i torkbodarna äro belagda med plattor från Skromberga. Även de stabila tvagningsrännorna under handduscharna och de smäckra men ändå starka skärmarna mellan duscharna uppföras givetvis av vart eget fabrikat. Tvalvattnet på golven i de gamla tvättrummen har ofta varit anledning till olycksfall. För att undvika sådana malörer läggas halkfria plattor vid nybyggnader. All material är av bästa kvalitet.

När man besöker andra industrier, finner man

Fig. 14. »I Skromberga transporteras de krossade lerprodukterna liksom kolen med hänglinbana till lagerplatserna, där korgarna tippas automatiskt.»

nästan alltid i manskapsrummen långa rader av klädsåp, de flesta olåsta, fastän möjlighet att låsa dem finnes. I våra torkbodar ha sådana anordningar aldrig funnits av hygieniska skäl. Förr hade vi i stället hyllor och bänkar av trä, vilket är svårt att nöjaktigt hålla rent, särskilt från ohyra. Numera är allt därför tillverkat av stålror. Stölder kamrater emellan kan vid det öppna systemet ej helt undvikas, men sådana förekommer dessbättre mycket sällan. Värdesaker få deponeras hos gruvfogden.

Gruvarbetarna.

Vid en skildring i en personaltidning av de skånska kolgruvorna böra männen däri icke förbigås med tystnad. När jag som driftsingenjör kom hit för 15 år sedan, var det med en viss nyfikenhet från min sida vi möttes. Måhända nyfikenheten var ömsesidig. Någon hade nog varnat mig för skåningarna, ty de skulle vara »dryga» och hårda. Ja, nog finns det skåningar, som hålla på sig och sitt landskap och inte minst gruvkarlarna. Men det är väl inte fel. Det gör nog folket lika mycket i de andra landskapen, och även jag håller på mitt Södermanland, där jag är född och vuxit upp. Att gruvkarlen ofta är hård till naturen är ej så märkvärdigt. Hans arbete hör ju till det hårdaste som finns. Bakom

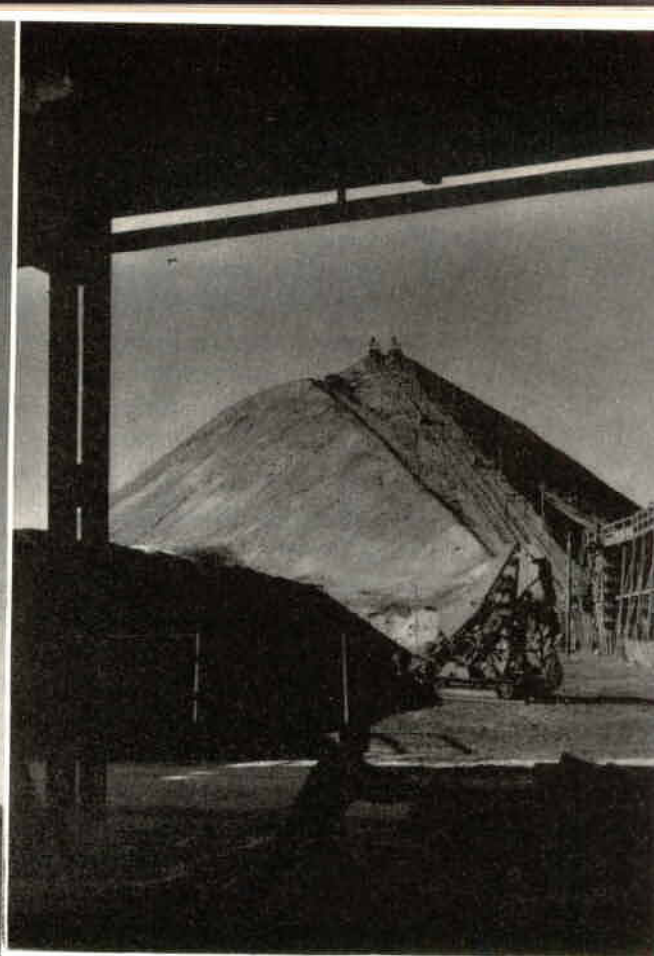

Fig. 15. Det ofyndiga berget, som icke får plats i gruvorna som fyllnadsmaterial, tippas medelst automatiska vagnar på berghögen. Dessa konstgjorda berg ge åt det flacka landskapet en säregen profil.

skalet, ehuru ibland tjockt, finnes dessbättre i regel ett ljust sinnelag. Skåningarnas kända humor finnes i rikt mått bland gruvarbetarna, fastän vi ännu ej sett något typiskt exempel härpå i »Brännpunkten». Det kommer nog, fastän det tar sin tid för dem att öppna skalet.

Liksom alla andra arbetare är gruvarbetaren mycket konservativ på arbetsplatsen. Däremot är han ej oemottaglig för sakskäl och kan därför, fastän efter någon tid, bringas till övertygelse om det berättigade i ganska radikala omändringar i arbetet. Han är icke stridslysten men ej heller feg och dagtingar därför icke med sin övertygelse. Han är vidare mycket rolfast.

Det brukar sägas, att skåningen är mycket betänksam ända till flegma. Den egenskapen är enligt min mening ganska sällsynt under jord. Men med hänsyn till risken för olycksfall vore det önskvärt, om gruvarbetarna i gemen arbetade med litet mera förtänksamhet. Man kan uppnå god effekt utan att behöva arbeta »hialöst» (betyder på vanlig svenska ungefär »utan sans och måtta»). Bortsett från denna lilla anmärkning, ehuru den är nog så betydelsefull, besitter den skånske gruvkarlen, i befäls- såväl som arbetarställning, så övervägande goda egenskaper, att det är till stor del tack vare honom, som vår gruvindustri uppnått sin nuvarande position.

Lekmän på gruvbesök

Hur det känns att närma sig jordens medelpunkt. Kåseri av Peter Rask

Att nedstiga i en gruva av ca hundra meters djup innebär för en Höganäsman ungefär samma sensation, som den en vanlig medborgare känner, när han går ner i sin kolkällare. Det är en så pass trivial historia att ingen Höganäsbo skulle gitta fatta pennen för att nedskriva sina intryck därav. För att få en smula »djup» över ett gruvbesök i Höganäs har därför redaktören för denna tidning vänt sig till undertecknad lekman, som i lycklig okunnighet om gruvlivets mysterier en gång nedsteg i schakt Prins Gustaf Adolf.

Det är om detta gruvbesök jag i all korthet och fåkunnighet vill berätta.

Någon gång förra året då solen sken och vi människor gingo omkring intet ont anandes, kom kurirpost från Höganäsbolaget att vi några reklammän från Göta-älvstaden vore välkomna på ett besök för att se och lära känna något av den anda och materia, som vi i en framtid skulle reklamforma till bolagets båtнад. Vi kom, såg och segnade nästan på knä, överväldigade av allt stort och påhittigt. Redaktören för denna tidning, som var vår interlokutör, visade sig vara en baddare att föredraga målande skildringar, visa film och föra oss genom fabriker av allt större och större omfång och betydelse. Lunch medhanns även trots allt.

Efter denna meddelades, att vi skulle besöka Prins Gustaf Adolf. Vid det laget skulle vi t. o. m. nöjt oss med att besöka en enkel greve. Men det var sagt så... tydligen skulle vi roas kungligt!

Prins Gustaf Adolf var emellertid inte riktigt den vi tänkt. Vid en närmare konfrontation fördes vi strax ned på jorden igen, för att inte säga under jorden. Vi skulle nämligen beskåda Höganäs ur maskperspektiv. Ens stackars lunchhjärta hoppade vid denna underrättelse upp så att smörgåsbordet i magen välte och man fick slagsida. Därefter vacklade man vid gruv-

ingenjörens arm in i maskeringsrummet — ett rum fullt av underliga förklädnader. I detta rum förvandlades vi på några ögonblick till något slags rysk bondtyp av karaktär som bilden visar. Med där skådad mössa, blåaktig kåpa till knähöjd och flera nummer för stora eller för små stövlar känner man sig helt bolsjevikiserad och kan med möda kväva det gamla revolutionsslagordet: Ned med allt. Det är förresten helt onödigt, för ned bär det med allt, hiss och hela sällskapet, om man vill eller ej.

Det ligger trots allt något upplyftande i detta nedhissande. Ens bröst häves och man känner något av Jules Verne mot jordens medelpunkt — ens heroiska jag vaknar. Eller också beror ens brösthävning av att man har svårt att andas på grund av luftombytet. »Svälj», säger gruvingenjören, och sedan man svalt är allt all right igen, och det är också ganska svalt omkring en. Man drar ihop kåpan omkring sig, huttrar i regnet och säger något fult om dem, som står uppe i jordhålet och håller ned vatten över oss.

Ja, så är man då alldeles nere, dvs. i undre botten. Rymligt och trevligt, precis som i Egyptiska kolmörkret. Sedan man tänt ett extra ljus på sin nu förmörkade knopp avtågar man med tummen i järnvägsspåret efter gruvingenjören in i Skånes hjärta. »Det är lågt till taket här», säger denne vise man. En fullständigt onödig artighetsfras, då man vid det laget redan åtskilliga gånger hunnit slå huvudet i något hårt från en avlägsen tidsålder.

Snart äro vi emellertid framme, där mannarna arbeta med borrh och hacka. På ort och ställe, säger den vitsige göteborgaren. Gruvingenjören är helt på sin mammas eller kanske hellre pappas gata och visar oss allt det underbara i ler- och kolväg, som Höganäsbolaget än underbarare förädlar. Nyfikna röster fråga, och den vise svarar på allt. »Händer det ofta olyckor här?» »Visst inte, här arbetas oförtrutet och i lycklig okunnighet om varningsskott och inflygningar.» På gruvingenjörens utläggningar förstår man, att man äntligen hamnat på den idealiska arbetsplatsen. Men det kan inte hjälpas att man hukar sig ned, när det knakar i berget, och man har en känsla av att någon skånsk bondgård kommer trillande ner i skallen på en genom det underminerade landskapet.

Man pratar med några gruvarbetare för att få en bild av jobbet och får den uppfattningen att de flesta yrken ovan jord verka mindre lockande. Ingen storskrattar här nere och inte spelas det bondtolva i skrymslena, men man får en känsla av solid arbetsgemenskap och kamratlig trivsel i gruvan. Man förstår Höganäsbolagets blomstring, när man lär känna de starka och friska rötterna här nere i den givande jorden.

Och så vart då detta gruvbesök slut. Efter att ha framfört sig dubbelvikt under en timma var det härligt att åter låta magen få distribuera näringsämnen till de nedre extremiteterna. Man kunde åter stå stadigt på jorden.

»... förvandlades vi på några ögonblick till något slags rysk bondtyp.»

Veteranen har ordet

Två generationer Sjöberg framför mikrofonen

I samband med Höganäsbolagets 200-årsjubileum i maj 1938 hade radion en »Höganäskvart». Denna upptog intervjuer med bl. a. gruvarbetarna Sven Petter Sjöberg († 1942) och hans son John Sjöberg, båda i Höganäs. Radiotjänst har låtit oss ta del av dessa intervjuer, som äro bevarade på grammofonskivor, och vi återge dem här i sammandrag.

Sven Petter Sjöberg:

— Ja, om vi skulle ha en liten pratstund med varandra, Herr Sjöberg, då. När började Herr Sjöberg arbeta i gruvan?

— De var —69, i Krona schakt, jag var 12 år då. Jag började där nere till att stänga en dörr, och sen så blev jag förflyttad

till en lås och stå och skrika, när pojkarna körde ut och in. — Ja, sedan jag då blev konfirmerad, så började jag ju att draga och tjänade pengar, väldigt. Och så blev jag kolhuggare vid 21 års ålder. —

— Nå, vad hade Ni för ljus därnere i gruvan.

— Talgljus. De stöpte de själv här vid bolaget. De hade vissa skålpund ljus, kolhuggarna, och så dragarna de fick 2 ljus om dagen. Men se de spara de. De drog i mörker.

— Drog de i mörker? Varför de?

— Jo, för de spara ljusen och tog dom hem. Jag sparade åtminstone 9 ljus på sommaren, som min mor brände på vintern. —

— Händet det ofta olyckor där nere i gruvorna?

— Jo, där var många som slog ihjäl sig där. En gång kom taket på mig, så jag slog ett hål här i huvudet, som var över 3 tum långt och doktorn sydde 9 näst, och hade det tagit aldrig ett så litet tag till, så hade det varit slut.

— Det var väl inte många nöjen Ni hade på den tiden? Ni var väl mest glada åt barnen?

— Ja.

— Det var väl det enda roliga ni hade?

— Hm, ja.

John Sjöberg:

— Ja, nu hör vi John Sjöberg intaga sin fars plats framför mikrofonen. Då får vi fråga honom först, när han började sitt arbete i gruvan?

— 1904 började jag mitt arbete i Oskars schakt, har nu varit i gruvan i 34 års tid.

— Nå, det har väl skett många förändringar med gruvdriften nu emot förr?

— Det har skett betydliga förändringar på de sista tio åren, ju. Förr högg vi för hand med hackor och så där, men nu utföres ju allt gruvarbete med maskin, med borr och förskrämningsmaskiner och allt vad dit tillhör. — Annars skall jag säga det, att gruvarbetet är ett hårt och ansträngande arbete, men jag tror inte ändå, att vi skulle vilja gå tillbaka till de gamla metoderna igen och hugga för hand. — Vad risken beträffar så är vi så vana vid gruvan naturligtvis, så i många fall så yttrar vi det, att vi känner oss säkrare i gruvan än en söndagseftermiddag vi är på väg emot Lerberget eller Mölle.

Dyra lärpengar

En s. k. nybörjare kom att vara dragare på ett ställe i gruvan, där berglassen brukade gamsas* in i någon gammal väg. Då det första lasset, som innehöll berg, var färdiglastat, förklarade kolhuggaren för dragaren, hur och var denne skulle gamsa. Därefter lastades några lass kol. Sista lasset för dagen blev åter ett berglass. Då dragaren fick se detta, sade han:

— Kan Du inte lämna de' svarta i stället, de' är mycket lättare å gamsa.

Tablå!

Han hade gamsat samtliga lass -- kol och berg om vartannat.

Vad kolhuggaren sade den närmaste halvtimmen lämpar sig ej för »Brännpunktens» spalter.

* Gamsa = transportera och lasta av.

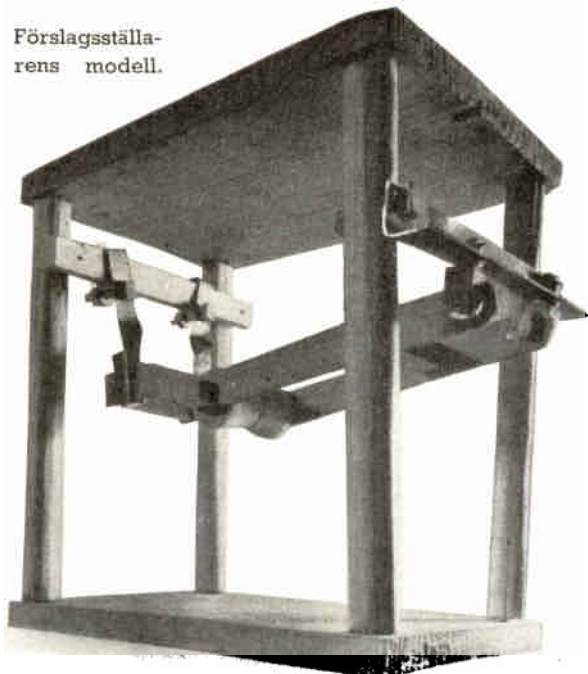

Från en gruvarbetare har »Brännpunkten» haft nöjet emottaga följande brev som vi underställt Dir. Gummeson

Jag tackar Eder för tidningen »Brännpunkten». Jag finner den både intressant och bra, och med stöd av Edert löfte om förståelse och överseende har den givit mig idén, vart jag kunde vända mig med mina önskemål.

Då med de invecklade anordningar för våra tryckrullar, som vi nu har, det ofta händer, att de går sönder och vi får hålla onödigt länge för reparation med följande obehag, så vill jag med denna lilla modell

Förslagsställarens modell.

ge några anvisningar på lite enklare metoder. Dessa ändringar ger tryckrullen mera stabilitet samtidigt som dessa reserv-

Förslag till förbättringar

Ny anordning för tryckrullar vid gruvorna

delar äro så lätta att byta ut. Man kan byta ut dom på några minuter under tiden som linbanan går. Det vore också önskvärt med fast skalle på alla bultar och axlar där så är möjligt. Det händer alltför ofta, att man får bultar med muttrar i båda ändar. Så skall man ha två nycklar, och det är inte alltid man räcker till vid båda sidor utan får ha en till att hålla emot på andra sidan. Detta är lika besvärligt som onödigt arbete. Om Ni tar sönder den här lilla modellen, så ser Ni nog, hur jag menar. Nu är det här naturligtvis inte något att publicera i Eder tidning, utan vore jag tacksam, om Ni ville överlämna den till dem det vederbör att reflektera på.

Jag önskar »Brännpunkten» en god fortsättning och min högaktning.

Dir. Gummeson:

Ovanstående initiativ är beaktansvärt och uppskattas av ledningen. Det är ju så, att arbetaren är den, som kommer i den intimaste kontakten med arbetsuppgifterna som sådana och särskilt med deras svårigheter. »Den vet bäst var skon klämmer, som har den på sig.» Ingen är så lunda i och för sig bättre än han ägnad att komma med förslag till förbättringar eller nya anordningar. Vi vilja även härmed uttala den försäkran, att om dylika initiativ tagas från arbetare, förmän eller andra vi också komma att upptaga dem till grundlig prövning. Där de befinnas lämpliga, komma de också att honoreras efter sitt värde.

Vid ett lugnt parti av Handölsälven
ligger Handöls by — i bakgrunden
resa sig Snasahögarna majestätiskt.

Höganäsbolagets senaste förvärv — Handöls Nya Täljstens- & Vattenkrafts AB

av Professor E Fahlbeck

För att avrunda sitt eldfasta serviceprogram har Höganäsbolaget i mars detta år förvärvat Handöls Nya Täljstens- & Vattenkrafts AB. Detta bolag, som har gamla anor, fick sin nuvarande utformning år 1911, då en omfattande rationalisering av driften igångsattes. Den ledande kraften i detta arbete under de senaste 20 åren har varit verkställande direktören i Handölsbolaget Prof. E Fahlbeck. »Brännpunkten» har bitt Prof. F. skriva en artikel om Handöl, och denne har välvilligt efterkommit denna begäran. I efterföljande uppsats skildrar förf. den geografiska och kulturhistoriska bakgrunden till Handölsbolagets verksamhet och beskriver, hur denna bedrivs i sin nuvarande form.

I mars detta år förvärvade Höganäsbolaget Handöls Nya Täljstens- & Vattenkrafts Aktiebolag för att utvidga och komplettera sina insatser på området för eldfast tegel.

Handölsbolaget utgör en i sitt slag en-

samstående industri inte bara i Sverige utan även, ehuru det kanske låter som överord, i världen. Täljsten finnes visserligen på andra håll, både i Sverige och dess grannländer i öster och väster, eller t. ex. i Canada. Dess användning såsom fasadsten inom byggnadsindustrien, ugnstegel i sulfatcellulosaindustrien eller, i förmalet skick, talkum, såsom fyllnadsmaterial i pappers-, takpapp- eller golvmasseindustrierna förekommer ävenledes på andra håll. Men kombinationen av en mångfald olikartade tillverkningar och försäljningsföremål — utom de nu nämnda också kaminer för alla sorters bränslen (även t. ex. elektricitet eller gas), kokgrutor, askurnor, prydnadsföremål av skiftande slag — är, såvitt bekant, unik för Handöl. En liten presentation av denna

egenartade industri kan därför vara på sin plats.

Först några geografiska och historiska upplysningar.

Handöls by inom Åre socken av Jämtlands län ligger ungefär i jämnhöjd med men 14 mil väster om Sveriges mittpunkt Östersund och 3 mil från norska gränsen. Höjden över havet är 530 m. Genom Handöls vidsträckt byområde flyta Enaälven och Handölsån, vilka förenas i ett deltaområde vid utloppen i Ännsjön. Älvarna utgöra några av den mäktiga Indalsälvens yttersta tillflöden, och frågan om reglering för kraftändamål av den delvis grunda — men också mycket fågelrika — Ännsjön står på dagordningen. Kring älvstränderna sträcka sig stora myrmarker.

Runt Handöl reser sig majestätiskt den jämtländska fjällvärden: långt norrut avteckna sig norska fjälltoppar, österut ligger Åreskutans karakteristiska massiv, den sydöstra horisonten begränsas av de mäktiga Bunnerfjällen, rakt söderut stå såsom vita taggar mot synranden de alltid snötäckta Sylarna, Jämtlands högsta fjäll (1.762 m), och i väster utbreder sig Handöls speciella fjällmassiv Snasahögarna, vid vars fot samhället ligger. Såsom en dvärg bland dessa resar tronar strax intill täljstensfyndigheterna den lättillgängliga Tällbergssvalen (707 m ö. h.), varifrån man

har ett mångmila, storslaget panorama runtomkring.

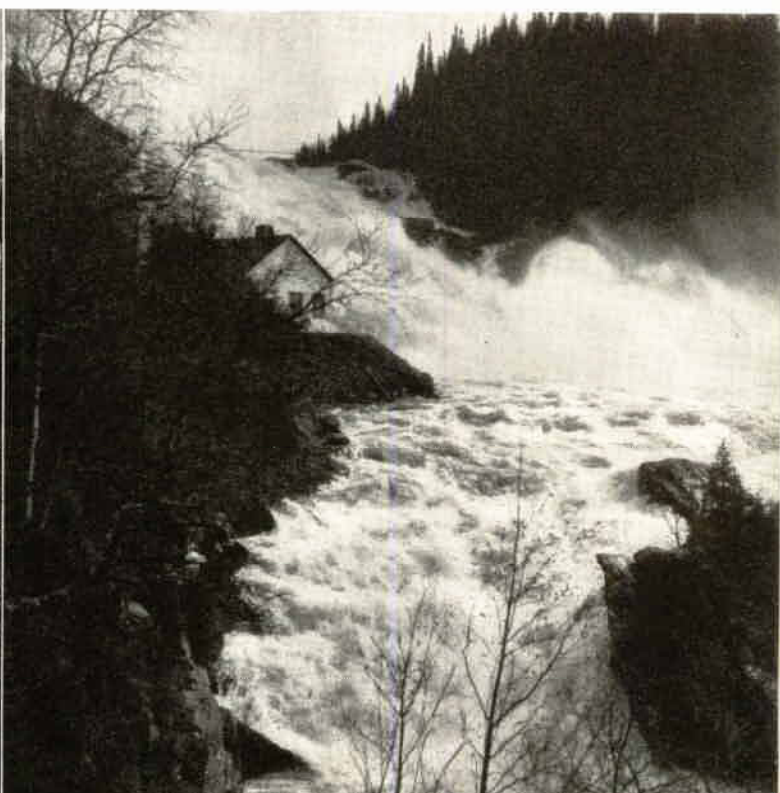
Handölsälven, som driver kraftverket, rinner upp i jöklar vid Härjedalens stolt-het, Helagsfjället, och störtar någon kilometer från byn i praktfulla forsar om sammanlagt 130 meters fallhöjd ned i Ännsjön. När fallen äro i sitt esse (maj—november), uttages från nuvarande kraftverk blott en bråkdel (1.000 hkr) av de i dånande kaskader nedvirvlande vattenmassorna.

Klimatet är ganska bistert — man kan tala om ett verkligt vinterhalvår november—maj, då dagen mestadels är väsentligt kortare än natten (trakten kring gruvorna saknar direkt sol december—februari), temperaturen sjunker högvintertid ofta under -20° , och snötäcket, hopdrivet av de hårda fjällvindarna i meterhöga drivor, lämnar ej marken förrän fram i maj—juni. Det är förståeligt, att den korta sommaren, då det praktiskt taget är ljust dygnet runt, hälsas som klenoden bland årstider. Men även hösten (september), då lövträden prunka i rött och gult, och högsommarens verkliga plåga, myggen, försvunnit, kan vara härlig.

Växtligheten består huvudsakligen av granskog av den lågväxta sort, som kännetecknar renbetesfjällens revir. Lövskogen utgöres längs sjö- och älvstränderna av vide och al, i övrigt dominerar fjällbjörken

Strax ovanför Handöls by kastar sig älven i vild yra ned mellan höga stränder och klippblock . . .

. . . men i den elektriska kraftstationen utnyttjas Handölsforsens förborgade energi och säkras driften i vårt nyaste dotterbolag.

I denna typiskt norrländska natur ligger täljstensbrottet med fabriksanläggningarna.

som utgör ypperligt husbehovsbränsle och i dessa tider välkommen gengasved. Växtvärlden är rik på sällsynta arter.

Av forna tiders skadedjur björn och varg märkes numera praktiskt taget ingendera. Ånnsjön — Jämtlands Tåkern — är bekant såsom häckplats för mängder av vadare, och uppåt fjällsidorna hålla riporna till. Fågellivet har f. ö. nyligen erhållit en ypperlig, rikt illustrerad skildring i boken »Fåglar vid Ånnsjön» (1943), författad av folkskolläraren på platsen Carl Persson. Bland fiskarna i sjöar och vattendrag märkas den läckra laxöringen och rödingen.

Jämtarna äro, kan man säga, kusiner i mer eller mindre bokstavlig bemärkelse med norrmännen, så ej minst i Handöl. Lappar ha sina boplatser för renskötseln i fjällen mot Sylarna och bege sig ofta till Handöl för att hämta post och göra uppköp. Vintertid draga de söderut mot Ljungdalen.

När Handölstrakten först bebyggdes, vet man ej. Hällristningar vid Landverk, tvärsöver Ånnsjön, vittna emellertid om att bebyggelsen kring sjön är urgammal. Sannolikt bröts täljsten redan under medeltiden, även om den gamla uppgiften,

att täljstenspartierna i Trondheims domkyrka (påbörjad på 1100-talet) skulle vara från Handöl, ej håller streck.

I Undersåkers gamla tingslagssigill avbildas en man, som står och yxar till en täljstenspanna. Redan under 1500-talet skattade bönderna i Handöl mera än andra närgränsande småbönder, och skälet är otvivelaktigt täljstensbrytningen och -tillverkningen, vilken bortforslades och såldes. Ugnar och grytor äro de tidigast kända produkterna. Att dessa, som givetvis tillverkades för hand på primitivt bondevis, blevo kända vida omkring, visar bl. a. det intresse, som myndigheterna visade detta hantverk. Förutom av de lokala skattemyndigheterna uppmärksammades nämligen denna handaslöjdsindustri av Bergskollegiet i Stockholm, som å »dragandes kall och ämbetets vägnar» nitiskt vakade över exploateringen av de naturtillgångar, som underställts detta myndiga ämbetsverk. Från tidiga »relationer», rapporter avgivna av dess tjänstemän, erhålla vi också upplysande inblickar i förhållandena vid det från huvudstaden så avlägsna täljberget.

Främst bland dessa märkes den märklige Urban Hjärnes journal från hans norrländska resa år 1685. Hjärne, som då var assessor i Bergskollegiet, skildrar folket i Handöl »nästan som fånote» på grund av ensamheten (ett drag som helt försvunnit med nutidens kommunikationer!) och kritiserar stenbrytningen, där avfallet utan urskillning kvarlämnades på fyndorterna. Produkterna utgjordes av »grytor, stekpannor, kaklugnar, baakstellen», och Hjärne omtalar export via Trondheim till Holland av »tegelstenar eller klinkert skuren», vilka nyttjades till formar för gjutning osv. Bergmästaren i Jämtlands län, E. Gripenhielm, ingav år 1708 till Bergskollegiet en utförlig relation om brottet och böndernas pågående brytning. Den namnkunnige bergsvetenskapsmannen, landshövdingen Daniel Tilas berättar i en 1742 tryckt skildring om täljstensbrytningen och kritiserar den primitiva bearbetningen »på stenhuggarvis» av materialet, som med fördel borde kunna svarvas, en fingervisning som upptagits av industrien halvtannat århundrade senare. En bekant läkare och naturforskare, doktor Joh. Otto Hagström, påtalade, även han, i sin år 1751 tryckta »Jemtlands ekonomiska beskrivning», att täljstensdriften, »vida skild från bondens egentliga göromål — råkat uti så plumpa händer, till hinder både vid åker- och ängsskötsel. En förståndig bruksidkare skulle här genom händiga stenhuggare förfärdiga allehanda nyttiga arbeten till av-

salu både in- och utomlands.» Flera andra relationer förekomma, och myndigheterna försökte genom olika påbud bringa ordning i handaslöjden.

En trevlig skildring från början av förra seklet har den bekante tyske diktaren och patrioten Ernst Moritz Arndt lämnat i sin resebeskrivning »Reise durch Schweden im Jahr 1804». Arndts resas slutmål utgjorde just Handöl, som han gästade några juldagar 1804. Han kom lagom för att övervara invigningen av det lilla nybyggda lappkapellet (nu övertaget av Åre kyrkocommun) med ty åtföljande kyrkliga förrättningar: bröllop, dop och begravning i snabb följd.

Ett dystert minne är emellertid också förknippat med Handöl, nämligen den karolinska härens hemska återmarsch längs Enaälven från fälttåget mot Trondheim, efter Karl XII:s baneskott, på nyåret 1719, då den hårda vintern krävde fruktansvärda dödsoffer. Hundratals ihjälfrusna karoliner jordades i massgravar i Handölsbyn, där relikier ofta påträffas i jorden. Monument till minne av de omkomna ha rests såväl här som i Duved.

Såsom synes har Handöls avlägsna fjällbygd tidigt varit föremål för både besökare och myndigheters intresse. Täljstensförekomsten var huvudanledningen härtill. Omsorgerna om täljstensbrytningen ledde dock ej till någon rationell drift, sålänge denna skedde på »bondeväis» med ofta uppstående tvistigheter mellan de brytnings-

Även vintertid är Handöl att betrakta som en kurort — »en bättre rekreationsplats under semestern får man leta efter».

Täljstensbrottet, nedre planet.

berättigade. Och häri ligger ju intet märkvärdigt. För att en rationell drift skulle kunna uppstå, krävdes här som annorstädes enhetlig ledning samt rationella brytnings- och tillverkningsmetoder. Sedan år 1869 ett konsortium förvärvat täljstensutmälet jämte vattenfallen, skapades förutsättningen härför, men det dröjde länge, innan driften erhöi en tillfredsställande form. Så skedde egentligen först år 1911, då det nuvarande Handöls Nya Täljstens- & Vattenkrafts Aktiebolaget tillkom. Vattenfallen utbyggdes 1915, då elektrisk maskindrift på allvar ersatte den urgamla handslöjden, den år 1917 byggda, 6 km långa linbanan övervann på ett praktiskt sätt det väglösa avståndet till Enafors station, år 1927 byggdes de nuvarande rationella fabriksbyggnaderna, vägförbindelse till Enafors erhöi år 1934, efter långa förberedelser, genom myndigheternas försorg, vilket möjliggjorde snabba biltransporter, år 1939 anskaffades ett modernt grävskopeaggregat med tillbehör — för att nu nämna några »milstolpar» i driftens utveckling. Jämsides härmed gick anläggandet av arbetarbostäder samt av egna hem, matsal, församlingslokal (»Täljgården» med biograf, lärum osv.), elektrifiering av bostäder, framdragande av vatten och avlopp m. m., som tillhör nutidens industribebyggelse.

Täljstenen utgör en bergart — dock ej mineral — bestående till huvudsaklig del av talk (vattenhaltigt magnesiumsilikat) och klorit (vattenhaltigt magnesiumaluminiumsilikat). Specifika vikten är 2,86 och

smältpunkten ligger omkring 1.600°. Handölsförekomsten bildar enligt geologerna gränshorisont mellan de mjuka Køliskifferarna kring Ännsjön och de något sydliga belägna s. k. Åreskifferarna. Täljstensförekomsten synes sträcka sig från trakten av Handöl längs Ännsjön i sydostlig och rakt östlig riktning över Bunnervikens kronopark.

Den bergartskropp, som i Handöl är föremål för brytning, består blott till en mindre del av verklig täljsten, medan den övriga delen utgöres av kloritskifferbergarter och amfiboliter. De senare bilda ofta rundade inneslutningar i täljstenen och kloritskiffern. Täljstenskroppens »liggande» utgöres av granatgnejser och granatglimmerskifferar jämte rikligt med amfibolit. »Hängandet» består däremot av kalkglimmerskiffer och här och var av rena kalkstenslager. Under de senare årens brytning har den bearbetade täljstenskvantiteten endast utgjort en ringa del (3—5 %) av den utbrutna bergvolymen. De väldiga tipparna — hela småberg — vittna om massorna av »gråberg», som måst undanskaffas.

Ur gruvbrytningsteknisk synpunkt karakteriseras Handöls täljstensfyndighet av det fyndiga bergets dåliga hållfasthet. Fyndigheten uppvisar dessutom i regel ganska stora bredder, 25—75 m. Då därjämte den brutna råstenen bör ha relativt stora dimensioner och fyndigheten i övrigt är

Täljstensbrottet, övre planet.

gynnsam ur dagbrytningssynpunkt, bearbetas den i 3 öppna pallar med ca 20 m pallhöjd. För att underlätta täljstenens brytande uttages hängväggsberget i en stor, längsgående pall betydligt tidigare än angränsande fyndighets partier, så att dessa kunna tagas i tvärpallar med mycket bred front.

Lastningen utföres f. n. dels för hand med tillhjälp av 2 st. el-drivna och farbara kranar om resp. 3 och 5 tons maximilast samt 1 st. 6 tons mastkran i stålrörskonstruktion och dels medelst en el-driven grävmaskin, Ruston Bucyrus om 1 yard³. Borttransporteringen av det brutna berget, vilket sker i två plan, ombesörjes i den övre nivån, där grävmaskinen arbetar, medelst bilar och i den nedre med trallor och tippvagnar. Dragkraften utgöres i detta fall av 2 st. ackumulatorlok.

Bearbetningen av den brutna täljstenen börjar i såghuset, där en specialkonstruerad, stående ramsåg och 6 st. cirkelsågar äro inmonterade. I denna avdelning färdigsågas huvudparten av den sten, som levereras till sulfatcellulosafabrikernas so-daugnar, samt all ämnessten för de övriga produkterna. Den fortsatta bearbetningen av ämnesstenen utföres medelst Västerviks slipskivor. Vid såväl sågningen som vid bearbetningen med slipskivor erhålles en ej föraktlig kvantitet täljstensmjöl, som borttransporteras av två fläktar å 400 m³ luft per min. vid 150 mm v. p. tryck. Detta mjöl eller ca 400 kg per timme tillvaratages i en betongcyklon med tillhörande slangfilter av flanell. En del av det avfall, som erhålles vid bearbetningen av täljstenen, tillvaratages genom vidare nedkrossning och hopprensning samt ersätter vid sulfatcellulosafabrikerna naturstenen och kallas konststen. Hopsättning och putsning av kaminerna sker för hand. De emballeras i trälådor, tillverkade på platsen vid eget sågverk. Sulfatteglet levereras utan emballage, med undantag dock för det av avfall tillverkade »konstteglet», som hopbuntas i träförpackningar.

Lagring sker på platsen i magasin vid Enafors station samt, vad kaminer och prydnadssaker beträffar, även i lagerlokal vid Albano station i Stockholm. Transporten av den färdiga varan från

I ramsågen klyvas täljstensbumlingarna lika lätt, som man skär smör med kniv.

fabrikerna till Enafors station sker per linbana eller lastbil, det senare dock i väsentligt reducerad omfattning nu under krigsåren.

Försäljningen sker till allt övervägande del från huvudkontoret i Stockholm, där ledningen haft sitt säte, och där bokföringen och all huvudsaklig korrespondens ägt rum. Kaminerna försäljas dels direkt från utställningslokal i Stockholm, dels genom järnhandlarna landet runt. Tegel och talkum säljas direkt till förbrukarna.

När nu täljstensindustrin i Handöl med dess gamla anor uppgått i Höganäskoncernen, finnes all anledning antaga, att driften ytterligare skall utvecklas till ömsesidigt gagn. Även på andra områden synes ett utbyte kunna äga rum — genom personliga besök i båda riktningarna. Ty de nutida handölingarna äro ett resande släkte, som gärna önskar — och för övrigt på grund av de enformiga vintrarna — också behöver få resa till andra orter för att erhålla omväxling och nya impulser. Här ha Höganäsverkens stora industrianläggningar mycket att erbjuda den vetgirige. Men också i motsatt riktning, från Skåne upp till Jämtlandsfjällen, kunna besök livligt rekommenderas. En bättre rekreation under semestern får man nog leta efter. Man är van i Handöl att både vinter- och sommartid möta skånska turister. Kanske den nya sammanslagningen även kommer att innebära en väsentlig ökning härvidlag, så att Handöl blir en »brännpunkt» för semesterfirande höganäsbor. Den som lever får se.

Arbetarskyddet inom Höganäs-bolagets verk i nordvästra Skåne

II

av Övering. M Ahlstrand, Höganäs

I förra numret av »Brännpunkten» redogjordes för vad som hittills uträttats inom arbetarskyddets område samt för några resultat därav. Den frågan uppställer sig då helt naturligt

Vad kan ytterligare göras?

Skyddsombud, förmän och driftsingenjörer ha säkerligen mången gång ställt sig den frågan. Resultatet av funderingarna och diskussionerna blir vanligast någon förbättring i utrustningen eller t. ex. en bättre ordnad arbetsplats. Trots ett aldrig så intensivt intresse för skyddsarbetet hos dessa män finna de ibland, att olycksfallsfrekvensen ej går ned, som man väntat sig, utan t. o. m. stiger oroväckande. Man kan då istället fråga:

Är det möjligt att nämnvärt få ned olycksfallsfrekvensen ytterligare?

Enligt min bestämda uppfattning kan man obetingat svara ja på denna fråga. Varför? Jo, under det att våra gruvor i medeltal för det senaste året hade 17 och våra fabriker 5 fall per 100 årsarbetare, finns det en maskinindustri, AB International Harvester i Norrköping, som på 15 år kunnat nedbringa olycksfallsfrekvensen från omkring 13 till under 1 (ett) fall om året på 100 man. Detta är för tung industri sannolikt icke blott svenskt utan även världsrekord. Firman sysselsätter 400 man i gjuteri, maskinverkstad, plåtslageri och snickeri, så man skulle kunna tro det funnes rikligt med anledningar till olycksfall, åtminstone om man jämför med andra liknande industrier. Firman är ett dotterföretag till en internationell koncern, vil-

kens olika verk år 1938 redovisade följande olycksfallsfrekvens (antal olycksfall per 100 årsarbetare):

Norrköpingsfabriken	0,2
Hamiltonfabriken, Canada	0,9
Traktorfabriken, U. S. A.	2,3
McConnicfabriken, U. S. A.	2,9
Tyska fabriker	11
Montataire-fabriken, Frankrike	19
Croixfabriken, Frankrike	28

Kan alltså folket hos Harvester i Norrköping åstadkomma ett så vackert resultat, så kan vi inte slå oss till ro med vad som hos oss hittills uppnåtts i skyddsarbetet.

Olycksfallsstatistiken har lagts om.

För ett par, tre år sedan voro vi i driftsledningen på det klara med, att olycksfallsfrekvensen tyvärr ej syntes kunna bringas att sjunka ytterligare (se kurvorna i förra numret), om vi ej ingrepp utöver de vanliga åtgärderna. Den då förda statistiken gav härför ingen särskild ledning. Man kunde av den endast utläsa de omständigheter, som förefunnits i samband med olycksfallen, ej de primära orsakerna. För att kunna förebygga olycksfallen måste vi helt naturligt ha kännedom om just dessa orsaker, och för att tillgodose detta krav omändrades rapportskrivningen och statistikföringen. Att detta nya system, som vi nu fått rätt god erfarenhet av, skall komma att ge resultat, är jag säker på, bl. a. därför att allt flera industrier gå in på samma väg.

Jag hoppas, att driftskontoren inte behålla denna olycksfallsstatistik som en strängt bevarad fabriks hemlighet. Jag vill

t. o. m. påstå, att vinsten med systemet är direkt proportionell mot det intresse, som var och en bland vår driftspersonal, ingenjörer, förmän och arbetare, kommer att hysa för detta. Det är av denna anledning nödvändigt att här åtminstone i stora drag redogöra för dels rapportskrivningen och dels statistikuppläggningsen över de inträffade olycksfallen.

För att med en gång få ett klart begrepp om alla omständigheter i samband med varje olycksfall har en mycket detaljrik rapportblankett upprättats. På dennas första sida har förmannen att besvara alla frågor, som erfordras för att kontoret i sin tur skall kunna avfatta en godtagbar anmälan över olycksfallet till Riksförsäkringsanstalten. På blankettens baksida har förmannen att dels angiva olycksfallets orsak, dels vilka skyddsåtgärder, som kunna föreslås för att förhindra dess upprepande.

Alla tänkbara orsaker äro tryckta på den nya blanketten.

Förmannen skall endast stryka under den eller de som han anser vara skulden till olycksfallet. Det är självklart, att rapporten skall granskas och efter godkännande signeras av vederbörande driftsingenjör, och att säkerhetskommittén skall taga del av den.

Vi gruppera orsakerna på följande sätt:

I Tekniska fel

Fel å maskin

- » » verktyg
- » » transportmedel
- » » transportväg
- » » byggnadsdel
- » » elektrisk ledning
- » » ledning eller behållare för tryckluft
- » » ledning eller behållare för ånga eller varmvatten
- » » ledning eller behållare för frätande ämnen

Felkonstruerad skyddsanordning

Lågt utrymme { (i regel speciellt för
Trångt » { gruvorna)

II Bristande säkerhet och ordning

Skyddsanordning saknas

För lågt utrymme	Tillämpligt i det fall möjligheter föreligga att göra en förbättring
» trångt »	

Halkig transportväg

Oordnad »

Halkig arbetsplats

Oordnad »

Dålig belysning

» ventilation

Orenlighet

III Personliga brister och fel

Skyddsanordning borttagen

» ej begagnad

Gällande skyddsföreskrifter åsidosatta

Bristfälliga kläder, glasögon, handskar

Bristande försiktighet eller omtanke

Okunnighet om riskerna

Nedsatt arbetsförmåga

Annans vållande

IV »Rena olycksfall» (omständighet, som ej kunnat förutses eller fastställas)

Okontrollerbart fallande material (i regel speciellt för gruvorna).

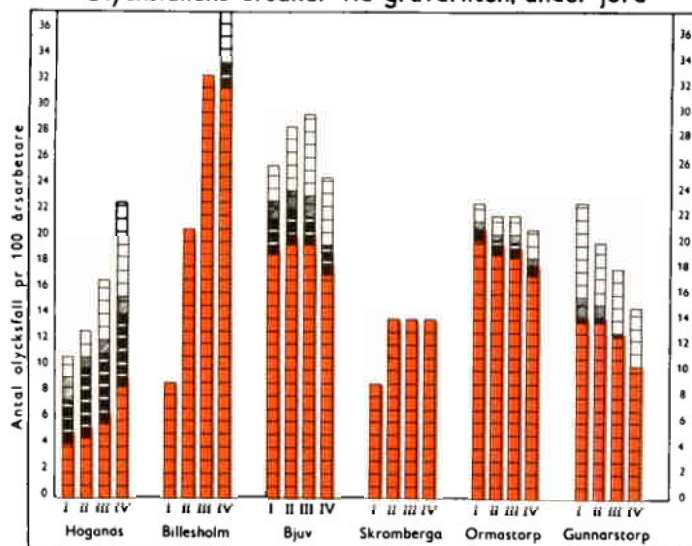
.....
.....

Varför denna ordningsföljd?

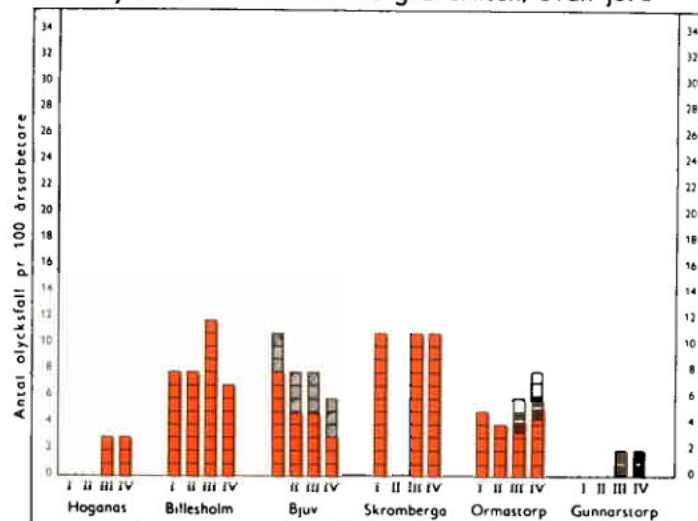
Jag vill poängtera, att ordningsföljden valts just för att driftsbefälet först och främst skall tänka över, om tekniskt fel föreligger, eller om det brister i säkerhet och ordning. Först om man ej här finner orsaken, får man söka vidare i grupp III: Personliga brister och fel. Om driftsbefälet använder detta tillvägagångssätt, blir resultatet, att grupp IV: »Rena olycksfall», ytterligt sällan blir tillämplig. Så bör systemet också tillämpas, om vi skola »råda bot på det onda». Väljes däremot det bekvämare sättet att utan grundlig eftertanke skylla olycksfallet på omständigheter, som ej kunnat förutses, ge vi oss själva underbetyg i detta ämne, och vi få i bästa fall fortsätta så som vi ha det; säkerligen komma olycksfallen t. o. m. att både förmeras och förvärras.

Olycksfallens orsaker vid olika avdelningar inom Höganäsbolaget (årsmedeltal kvartalsvis 1943)

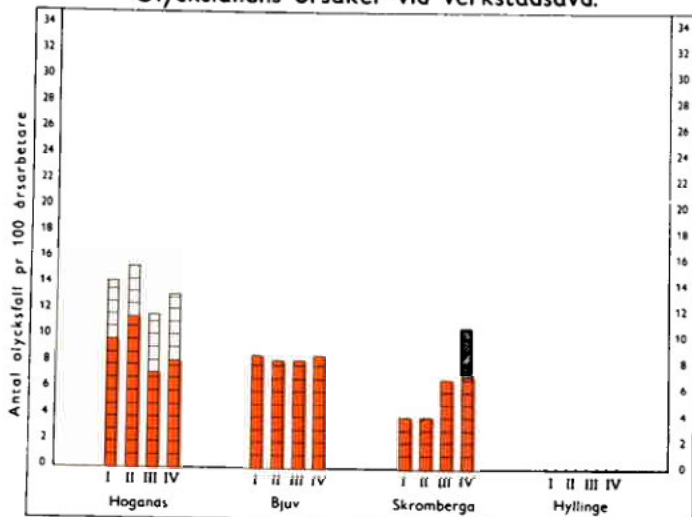
Olycksfallens orsaker vid gruvdriften, under jord

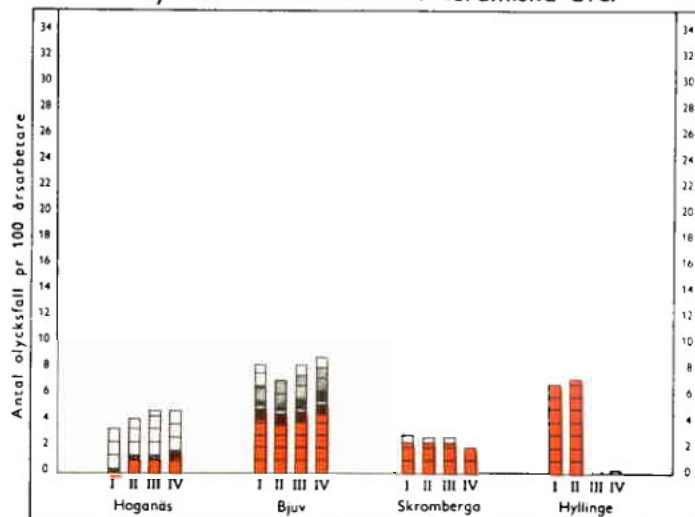
Olycksfallens orsaker vid gruvdriften, ovan jord

Olycksfallens orsaker vid verkstadsavd.

Olycksfallens orsaker vid keramiska avd.

BETECKNINGAR:

□ Rena olycksfall ■ Tekniska fel ■ Bristande säkerhet och ordning ■ Personliga brister och fel

Varje hel kvadrat betecknar 1 fall

Hur rapporterna bearbetas och användas.

Förmansrapporterna bearbetas sedan statistiskt. Först göres en sammanfattande uppställning av olycksfallsorsakerna med antalet olycksfall och sjukdagar. Gruppering sker även yrkesvis, så att man kan få en uppfattning, vilka yrken som äro mest utsatta. Antalet per dag sysselsatta arbetare antecknas även inom de olika yrkena, varigenom antalet olycksfall per 100 man kan uträknas.

Kvartalsvis uppgöres slutligen tendensrapporterna. Dessa innehålla en sammanfattning över situationen med återblick 4

kvartal bakåt. Statistiken är så lagd, att man omedelbart siffermässigt kan se, om frekvensen av olycksfall eller sjukdagar är i stigande eller fallande.

Denna statistik bör noga studeras och diskuteras inom säkerhetskommittéerna.

För att få statistiktabellerna ännu mera överskådliga

ha såsom exempel ovanstående diagram konstruerats. Härvid ha medtagits gruvorna under jord, gruvorna ovan jord, keramiska avdelningen och verkstadsav-

delningen, så att man inom varje avdelning kan göra jämförelser mellan olika verk.

I dessa diagram har antalet olycksfall på varje arbetsplats omräknats till fall per 100 årsarbetare, alltså per 100 sysselsatta arbetare under ett helt år. Härmed bli alla arbetsplatser i vitt skilda yrken direkt jämförbara.

Varje stapel belyser frekvensen under ett helt år bakåt t. o. m. det kvartal, som angivits under stapeln. Ex. stapel III anger antalet olycksfall under 3:e, 2:a och 1:a kvartalen 1943 jämte 4:e kvartalet 1942. Härmed erhålles en god tendensbild; man ser, om frekvensen ökar eller minskar.

Läsaren må i övrigt själv göra sina reflexioner. Jag vill endast betona, att Billesholmsrekordet icke skall tydas så, att denna gruva skulle vara farligare än de andra. Jag vet även, att driftsbefälet där särskilt vinnlägger sig om att beakta alla tänkbara risker, enär gruvan är alldeles nyöppnad. Billesholm är ett typiskt exempel på vad som riskeras med nybörjare i ett yrke. En speciell undersökning har nämligen visat, att nybörjarna där varit utsatta för tre gånger flera olycksfall än de vana arbetarna.

På grundval av den statistik,

för vilken nu i huvuddrag redogjorts, skulle jag vilja ställa följande uppmaningar.

Jag riktar mig då först och främst till våra arbetare. Det är nu på Er det i huvudsak beror, om olyckorna skola kunna minskas ytterligare. Ni äro inte ensamma härom, ty det är ett faktum inom all industri, att mellan $\frac{2}{3}$ och $\frac{3}{4}$ av alla olycksfall bero på personliga brister och fel. — Håll ordning och reda på arbetsplats och verktyg. — Uppöva yrkesskickligheten, lär av veteranerna. — Och Ni veteraner i yrket, yvs icke över Er skicklighet utan besinna, att även Ni varit nybörjare en gång, tag hand om nybörjarna. — Söndriga eller utslitna verktyg passa ej en yrkesskicklig arbetare.

Iakttag ständigt lugn och besinning, hastverk kan tillfälligtvis ge god ackordsförtjänst, men medför stora risker, icke blott kasserat arbete. — En gruvarbetare mår

bättre av att förlänga arbetstiden en stund och vara i god form även nästa dag än om han från skiftets början startar i sprintertakt, ty därigenom ökas alla de risker han ständigt bör vara vaksam mot. Gruvarbetarens dagsinkomst ökas *icke*, om han slutför dagens arbete på extra kort tid. Uppmärksamheten mot farorna kan då lätt slappna, särskilt mot slutet av skiftet, och så kan olyckan vara där. — Fabriksarbetarnas startberedskap från arbetsplatsen är utmärkt — om det hade gällt en tävling. Men trängseln vid hemfärden på cyklarna ger genom den ofta besinningslösa framfarten stor anledning till olycksfall. — Mor tycker säkert bättre om att vänta med maten några minuter och då verkligen få hem gubben hel, än om hon en stund senare får besked om att han skadad förts till sjukhuset.

Om Ni tycker, att något skydd saknas eller behöver kompletteras eller har anmärkning mot ordningen eller hygienen på arbetsplatsen, vänd Eder utan dröjsmål till Eder förman. Skulle han möjligen icke gilla Eder tanke, så vet Ni, att Ni kan vända Eder till Eder kamrat skyddsombudet.

Till fackföreningarna eller ABF-klubbarna

vill jag rikta ett förslag att träda i kontakt med Arbetarnas Samaritförbund i Stockholm eller Röda Kors-kåren i Höganäs, så att kurser kunna anordnas för utbildning av samariter på arbetsplatserna. Från början sakkunnigt omskötta sår befordra snabb läkning.

Till förmännens uppgift hör

bl. a. att taga hand om och undervisa nybörjare. Tänk då även på olycksfallsrisken. Ge dem icke blott order att utföra ett arbete utan iakttag även, hur de utföra det ur risksynpunkt. Kom även ihåg, att det ofta händer, att även äldre arbetare genom förflyttning på nytt råkat bli nybörjare.

Mot ordning och snygghet på arbetsplatserna har förr kunnat anmärkas mer än nu. Till all personal, ingenjörer, förman och arbetare, riktas den uppmaningen: Nöj Eder ej med en storstädning då och då. Håll i stället efter den som slarvar och

Arbetsstudierna

— ett inlägg från arbetarhåll

Från Herr W Jönsson, Höganäs, känd för »Brännpunktens» läsare genom sitt inlägg om ABF-rörelsen i tidningens första nummer, ha vi emottagit följande bidrag till diskussionen om arbetsstudierna. Ytterligare inlägg äro välkomna.

Härmed ett inlägg i debatten om »Arbetsstudieproblemet» sett från en annan synvinkel än industriledarens, vilken från sin högt uppsatta post ser annorlunda på problemen än den enkle arbetaren, som underifrån skådar saker och ting mer i s. k. grodperspektiv.

De i artikeln berörda avarterna gälla för industrier och företag i allmänhet, och det är ej min mening att sára någon personligen, ej heller att tala nedlåtande eller nedsätta »vårt» eget företag.

Diskussionen om arbetsstudierna är bland Höganäsbolagets arbetare lika aktuell nu som för 12—13 år sedan, då de först praktiserades här.

Att det än idag på sina håll inom arbetarkåren finns misstro mot arbetsstudierna är endast en logisk konsekvens av ett missbrukat, i och för sig bra system. Arbetsstudierna äro ett led i en rationaliseringsplan och få som sådant betraktas som oundvikliga.

I ett företag, där ledningen är besjälad av ansvar inte blott för företaget utan också för det sociala, äro arbetsstudierna — under förutsättning att dessa försiggå ärligt från båda parter — enbart till nytta och gagn både för företaget och för dem, som äro anställda i detsamma.

Man ställer sig ibland undrande inför de metoder, som praktiseras vid studiet av ett arbete. Man kan ifrågasätta, om det är i överensstämmelse med arbetsstudiets mening och mål, att där inte önskat arbetsresultat uppnås av arbetsstudieledningen denna låter insätta arbetsstudiemännen och vad Dir. Gummeson kallar särskilda »förtroendearbetare» att utföra det arbete,

Arbeterskyddet (forts. fr. föreg. sida)

skräpar ned på arbetsplatserna, så behöver Ni aldrig onödigtvis röja upp efter andra. Ordning och reda kräves icke endast för att våra anläggningar skola verka tilltalande för besökande, utan för att vi själva skola trivas. Därmed frambringas bättre kvalitet på våra produkter, och risken för ohälsa och olycksfall i arbetet blir mindre.

Till säkerhetskommittéerna hör

enligt de nya reglerna att icke blott diskutera inträffade olycksfall enskilt för att om möjligt komma till förebyggande åtgärder. Kommittén skall även studera saken statistiskt och verka för undervisning och propaganda. Hit hör att genom anslag på anslagstavlorna omständigheterna vid de inträffade olycksfallen meddelas var och en. En enkel skiss härvid är alltid värdefull. Det är synnerligen viktigt, särskilt på större arbetsplatser, att alla fall meddelas arbetarna på ett klart

sätt. Härmed undvikes även ryktesspridning. Den skadades namn bör icke utsättas.

Från snickerifabriken i Höganäs

kunna driftsingenjörerna nu erhålla en statistiktavla, konstruerad efter samma system som diagrammen i denna artikel. Dessa tavlor avses att uppsättas en vid varje arbetsplats intill de vanliga anslagstavlorna. Dessa tavlor skola givetvis belysa den aktuella situationen, så att statistiken förnyas varje kvartal. Härmed kan varje intresserad ständigt bilda sig en uppfattning om olycksfallstendensen för tillfället på den egna arbetsplatsen. Det gäller att upparbeta detta intresse hos varje man, befäl såväl som arbetare. Jag tror, att vi med förenade krafter skola lyckas därmed, och det är min övertygelse, att ju mer vi fått intresset väckt, desto lägre komma statistikstaplarna att bli. Detta är till fördel för alla parter.

som skall studeras. Det är möjligt, att dessa människor inom ramen för en begränsad tidrymd kunna utföra en fysisk kraftprestation, som överstiger vad en normalarbetare kan utföra i det långa loppet, men det blir på bekostnad av arbetets kvalitet. Exempel finns att arbete utfört på detta vis blir av arbetsledningen förklarat som mindervärdigt. Detta var en sida av saken.

En annan är denna. Anse sig dessa tidsstudiemän och förtroendearbetare kapabla att under 15—20 år eller därutöver utföra ett arbete, där de under loppet av några timmar eller dagar tar ut varje uns av fysisk kraftenergi och arbetsledningen dessutom är nöjd med det kvalitativa resultatet, då bör man anse, att tidsstudieledningen låter dessa människor fortsätta med ifrågavarande arbete. Då handla de i överensstämmelse med industriorganisatören och ingenjören F W Taylors motto som var: »rätt man på rätt plats».

Skall man införa nya reformer eller system på arbetsplatsen, bör man undvika dessa psykologiska missgrepp. De komma att menligt inverka på den nya åtgärden, dessutom kommer respekten för arbetsledaren eller arbetsledningens omdöme att avtrubbas, och auktoriteten hos dessa kommer att bli lidande därav.

Dir. Gummeson skrev i sin artikel bl. a. »att varje svensk arbetare är urkonservativ på arbetsplatsen och vid förhandlingsbordet, då det gäller nya förslag och åtgärder från arbetsledningens sida». Det är väl ändå att våldföra sig alltför mycket på verkliga förhållandet. För att inte gå utom ramen för vad saken gäller — här i detta fall arbetsstudier — vill jag bara citera vad Svenska Grov- och Fabriksarb. Förbundets tidning »Förbundskamraten» skrev i sitt januari-nummer i år angående arbetsstudiernas berättigande. »De (arbetsstudierna) äro ofrånkomliga i den utveckling arbetslivet ständigt undergår. I en del branscher ställer också arbetarna vid förhandlingsbordet krav, som direkt eller indirekt innebär, att arbetet önskas tidsstuderat. Vid det mesta ackordsarbete spelar tidsstudierna en mer eller mindre framträdande roll, och kommer att göra det i allt högre grad.

En osaklig, känslomässig eller om problemets alla aspekter oerfaren eller okunnig inställning är inte gagnelig för arbetarparten. Metoderna för arbetsstudier måste studeras av i första hand dem som har att företräda arbetarnas intressen inom sådana områden, där arbetsstudier förekommer.»

Av det anförda framgår, att arbetsstudierna som sådana äro accepterade av arbetarna och deras organisationer.

Arbetarna i Höganäs ha ej heller varit blinda för nyttan av objektivt utförda arbetsstudier. För att riktigt kunna sätta sig in i ämnet och för att få en inblick i med vilka vetenskapliga metoder en arbetsstudiechef arbetar, har inom ABF:s lokalavd, en studiecirkel i arbets- och tidsstudier

arbetat den gångna vintern. Studiecirkeln har på ett utmärkt sätt letts av Ing. Enhus, arbetsstudiechef vid Höganäs, som med sitt intresse för saken är all heder värd.

För att få igång denna studiecirkel och stimulera intresset för densamma skrev undertecknad i en artikel i Skånska Social-Demokraten bl. a. följande, vilket nu kan vara av intresse att taga del av: »Arbets- och tidsstudier är en sak, som särskilt bland industriens arbetare på de senare åren blivit mycket debatterad. Saken har många gånger på grund av särskilda omständigheter, men ofta beroende på en konservativ inställning mot denna nya metod, skapat irritation mellan arbetare och arbetsledare. Man kan ibland i pressen läsa, i synnerhet från de större verkstäderna inom metallindustrin, att misshölligheter uppstått på grund av tidsstudierna. Arbetsstudiemännen har väl ofta varit orsak till misshölligheterna genom att inte vara tillräckligt insatta i sina uppgifter, men givetvis kan det också inträffa, att skulden till tvisterna orsakats av den arbetande parten.

Tidsstudierna äro ett led i en rationaliseringsplan, och en rationalisering av industrien får man väl säga är ett samhällsintresse. Nu kan det ofta icke utan berättigande sägas, att rationaliseringen urartat. En del företag ha gjort rationaliseringen till självändamål. Ofta har det förekommit, att där arbetet varit tungt och besvärligt, man har uraktlatit att göra några förbättringar om detta icke kunnat medföra någon ekonomisk fördel för företaget. Man kan emellertid våga påståendet, att en ansvarsfullt genomförd rationalisering skapar rent sociala perspektiv. Alltså kan det ej vara ligkiltigt för ett samhälle, om en person är arbetsför tills han uppnår pensionsålder, eller han är utsliten vid 45—50-årsåldern. Kan man genom en väl genomförd rationalisering, där det tekniskt går, med maskiner eller andra metoder underlätta ett fysiskt tungt arbete, bör man göra detta, även om det ekonomiska resultatet icke skulle visa sig omedelbart.»

Med det anförda vill jag ännu en gång understryka vikten av att arbetarna i gemen inse betydelsen och nyttan av att fördjupa sig i arbetsstudieproblemet och rationaliseringsfrågor överhuvudtaget. Tiden, som användes till dessa studier, är ej bortslösad.

Till sist ett citat från den engelske socialreformatorn och industriledaren Robert Owen, vilken levde och verkade i förra hälften av 1800-talet. »Det är högst märkvärdigt, att man nedlägger så stor omsorg på maskinernas riktiga smörjning och skötsel och gör allt för att frigöra deras största möjliga produktivitet men ej tänker på att människan, den finaste av alla kraftmaskiner, behöver en ännu omsorgsfullare behandling för att lämna bästa möjliga arbetsresultat.»

Det citerade är kanske inte inom industri-kretsar aktuellt i våra dagar, eller hur?

Ungersk Rapsodi

I VÄRLDSKRIGETS SKUGGA

Resekåseri av Fréd-éric

Med teckningar av förf.

Den världsberömda pianisten visar sig i dörröppningen, går med värdiga steg fram till flygeln och bugar sig för auditoriet. I samma ögonblick konstnären sätter sig tillrätta på stolen, dör hälsningsapplåden bort och uppväxer istället en mur av tystnad och stillhet mellan estrad och publik. Själv samlar jag de sista resterna av ouppmärksamhet, lägger pressvecket på högra byxbenet tillrätta samt fastlåser pianistens händer stadigt med blicken — nu kan spelet få börja.

I detta nu gör jag en uppseendeväckande iakttagelse: mannen där framme på estraden är ju jag själv! Innan jag hinner fundera närmare över denna egendomliga upptäckt, lyfter pianisten händerna till första anslaget i den berömda ungerska rapsodin. En sjungande klangvåg sköljer ut i rymden...

Nej, en genomträngande vissling skär istället i mina öron, som i en vision ser jag en tågvisla i närbild, halvt dold i ett moln av sprutande ånga, och vimmelkantig över denna oväntade irritation reser jag mig upp från stolen, ser mig omkring med dimmig blick och upptäcker ett förbiilande landskap till höger och vänster — jag har faktiskt råkat slumra till ett slag, sövd av tågets rasslande. Drömmens motiv är lättförklarligt nog, ty jag befinner mig på resande fot i riktning söderut mot ett av mina resdrömmars mest hägrande mål: Budapest!

Än så länge äro vi bara strax söder om Sassnitz — resällskapet uppgår till ett 70-tal — och landskapet har genom mitt de senaste årens flitiga umgänge med den moderna anghästen blivit mig alltför välbekant, varför jag istället ägnar uppmärksamheten åt medresenärerna.

Såsom den ene av reseledarna för detta sällskap har jag naturligtvis många plikter att uppfylla, bland annat den att vara »trevlig» — hur det nu skall gå till! Jag vänder mig till en ung dam i närheten, ursäktar min lilla sovstund nyss med att framhålla det hektiska arbetet på resebyrån de senaste dagarna och nätterna. Hon synes nådigt godtaga mina förklaringar, och upplivad av framgången lyckas jag så småningom få till stånd en diskussion mellan samtliga medresenärer i kupén. Ämnet är resans mål men framför allt dess mening.

Varför reser Ni just till Budapest?, framkastar jag plötsligt och vänder mig till en herre, som ser ut att vara kamrer.

Vilken fråga! säger leendet och så får jag veta, att det är de många vackra byggnadsverken i den ungerska huvudstaden, som inspirerat vår man till resan. Han är nämligen arkitekt och tänker nu fara ned och samla intryck till nya uppgifter, som vänta honom efter återkomsten.

Tänk bara på parlamentsbyggnaden! Vilken strålande arkitektonisk uppenbarelse, låter det

från den begeistrate byggherren. Skönheterna faktiskt sitter i knäet på varann, både utan och innan...

Men så har detta mästerverk också kostat sina modiga 32 miljoner guldkronor, inflikar jag, stolt över att så snart få användning för mina på resebyrån insupna kunskaper om vår resas mål.

En ung dam snett framför mig sitter försjunken i tankar med blicken någonstans långt bort i fjärran av det förbiilande landskapet — säkert är hon redan framme vid målet. Kanske upplever hon något äventyr ute på den solskimrande ungerska pusztan eller njuter hon något välsmakande ungerskt vin till tonerna av en czardas.

Samtalet börjar avstanna, alla rikta sina blickar på den unga »drömflickan». Hon är fortfarande långt borta, men plötsligt far hon upp som en virvelvind:

Oh, vad jag är hungrig!

Sanningen är den, att restaurangvagnen gick ifrån oss i Sassnitz, varför vi måste taga ett något senare extratåg — utan mat och dryck.

Snälla reseledar'n, får jag gå av vid nästa station och hälsa på någon varm korvgubbe? Jag har inte fått en matbit sedan igår kväll, det lilla jag hade i magen gick all världens väg på färjan.

Hela kupésällskapet kastar sig över mig med böner om något att tugga på. Jag anstränger mitt sjätte sinne till det yttersta för att få manna att regna ned från skyn men misslyckas kapitalt — möjligen föll den på vagnstaket...

Så tvingas jag då ge efter inför övermakten och begå en reseledares största synd: att släppa lös resenärerna på egen hand under själva resan.

Tåget hinna nätt och jämnt stanna härnäst, förrän kupén tömmer som genom ett trollslag; endast två gamla systrar i 70-årsåldern sitta kvar som ett par ruvande uvar. Jag trycker ansiktet tätt intill fönstret och ger akt på vad som tilldrager sig på stationsområdet under några ängsliga ögonblick.

Nu börja de korvätande återvända en och en, glupskt smörjande kråset. Jag andas lättare, tåget står fortfarande stilla. Kupén är till synes fullsatt och så bär det av igen. Jag räknar in mina får... 12, 13, 14, 15... var är den 16:e? En blick på passagerarlistan visar, att det är en dam. Vem är hon, om inte just »drömflickan»? Ensam och övergiven med en korvstump i munnen. Nu har jag ordnat det snyggt för mig! Men en utlands-tripp utan äventyr är ingen riktig resa, och följaktligen beslutar jag ändå att i grund och botten vara belåten med tillvaron. Detektivinstinkten vaknar inom mig och sätter fart på de av hungern domnade livsandarna.

Min första åtgärd är att underrätta konduktören om det inträffade. En titt i tidtabellen visar, att ett annat tåg följer efter ett par timmar senare. Det gäller nu att snarast möjligt komma i kontakt med stationsinspektoren och lämna signalement på den unga korvätande uppenbarelsen: rak näsa,

drömmande ögon, välformad amorbåge med korvsmak...

Telegrafen på vår nästa hållplats gnistar iväg punkter och streck i en skön röra och så har jag bara att slå mig ned och tänka ut nya instruktioner åt stationspersonalen på Stettiner Bahnhof i Berlin.

Vad som emellertid komplicerar det hela är, att vi skola fara vidare med nattåg till Wien nästan omedelbart efter ankomsten till den tyska huvudstaden, bara 12 minuter efter framkomsten dit. Vår unga dam kan ju aldrig hinna fram i tid utan måste övernatta i Berlin ensam — farligt för två så drömmande ögon...

För hennes egen skull hoppas jag, att vi inte skola hinna fram i tid utan vara tvungna att stanna över natten. På så vis finge vi återförenas, jag menar resällskapet och hon.

Und hast Du mir gesehen!

Så snart vi stigit av vid första »mellanmålet» få vi det beskedet, att nattåget redan gått. Jag tillåter mig uttala ett paradoxalt »Schön» — för den schönas skull...

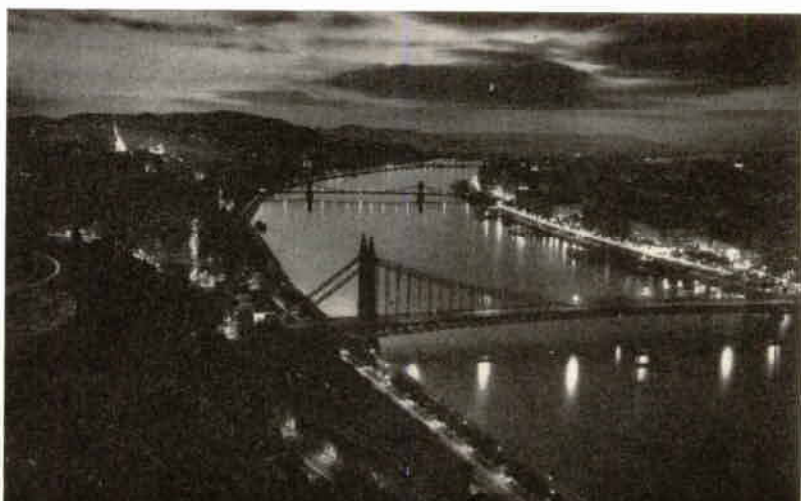
Nu gäller det att skaffa ett hotell i en hast. Nej, inte ett utan hela tre högkvarter måste vi sprida oss på för att få plats åt alla.

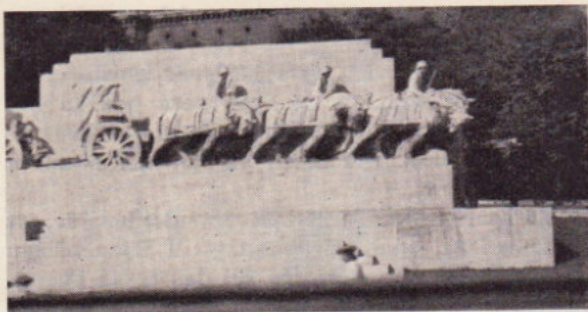
Vart tror den ärade läsaren, att jag sedan ställer mina steg om inte till stationen igen och naturligtvis för att möta...

Ånghästen har knappt hunnit göra halt, flåsande och pustande, förrän jag upptäcker min egen bild, speglad i två drömmande ögon. Det är verkligen hon, livs levande till på köpet! Återseendets glädje är ömsesidig.

Vår ursprungliga resplan skulle fört oss genom Prag, men vi leva redan i skuggan av vad som komma skall och tjeckisk mark är tabu för oss. Därför måste vi taga en omväg österut över Breslau och få istället andas polsk luft i 20 minuters tid, där järnvägen på en kortare sträcka slingrar sig in i det land, som skulle bli första »offret». För en resenär, som tidigare ej varit med om något världskrig och alltså ej heller någon militärberedskap i hemlandet, är det en säregen upplevelse att idag, den 19 augusti 1939, beskåda taggtrådsstängslens utmed gränsen — ett stängsel, som skulle genombrytas bara 13 dagar senare... Gränsposteringarna gå där visserligen lugna till

»... mot ett av mina resdrömmars mest hägrande mål: Budapest!»

Världskrigsmonumentet i Budapest —
från förra gången . . .

det yttre, men det ligger oro i luften, det känna vi alla instinktivt.

Och än mera känna vi »skuggans» isande kyla vid infarten till Wien. En halv timmes tid stå vi stilla ute på linjen, medan det ena fullastade militärtåget efter det andra rullar norrut mot den gräns, vi nyss passerat. Där komma finkor, prop-pade med soldater, ännu så länge glatt viftande, där äro ammunitionsvagnarna, så följa motorcyklar, tungt lastade bilar och tanks. Några vagnar långskjutande artilleri fånga vår synnerliga uppmärksamhet. Och som kronan på verket: ambulansernas långa rad.

En ung tyska i resällskapet ser sig förskrämd omkring, från den ene till den andre av oss. Vi förstå, vad som rör sig inom henne. Hon vill inte tro, att det är sant.

En obehaglig förstämning sprider sig ibland oss. Detta är inte den inledning, vi tänkt oss på vår glada resa. Detta är inte det mottagande vi väntat oss av det glada »Wien, Du Stadt meiner Träume».

Men det är ändå inte utan, att vi äro tacksamma för vad vi fått uppleva. Den mångfald intryck av de mest säregna slag, som tränger sig på oss under färden, ger oss en känsla av, att vi fått vara med om något värdefullt, fått vår erfarenhet berikad.

Tåget dånar in på Wiens ståtliga Hauptbahnhof och det myller av människor och det sorl av röster, som där möter oss, tränger undan mardrömmen ur vårt medvetande. Strax äro vi åter det glada Budapestgänget.

En solig eftermiddag i den österrikiska metropolen är vad vi längtat efter på det rökiga tåget och vart ställa vi genast kosan om inte ut till Schönbrunn. Våra i förväg hyrda bussar slingra sig genom trånga gator i St. Stephansdomens skugga och sätta så full fart på den breda autostradan, som för oss rakt ut i den romantiska slottsparken. Här njuta vi en nära nog paradisk tillvaro denna soliga, sorgfria eftermiddag och beskåda de många historiska minnesmärkena, praktträdgården och framför allt slottet, som vi skulle behövt dagar för att studera i alla under-sköna enskildheter.

Men vi få inte stanna så länge här, middagen väntar oss, och när mörkret redan vid 8-tiden

börjar falla på, se vi en sista skymt av det rastlösa folklivet inne i staden från en konditoriservering vid ett av huvudstråken. Just som vi börja bli färdiga med förtäringen litet till mans, se vi våra bussar, som skola föra oss till Budapest, svänga in på gatan utanför syrenhäcken. Genom tågförseeningen i Berlin bli vi nämligen tvungna att fara vidare med buss, då inga sov-vagnsbiljetter stå att uppbringa. Livade av bussarnas ankomst börja vi vinka på herrar servitörer för att få betala, men nu göra vi en egen-domlig upptäckt. De svart-vita tyckas inte lägga märke till oss i våra bemödanden att vilja göra rätt för oss. Det gestikuleras vilt vid flera bord, riksmarksslantarna blänka i handflatorna och en och annan resenär tycker det är säkrast att ta till i överkant och ropar »Herr Ober, Herr Ober, bitte zahlen»! Men de goda wienergossarna tyckas vara både blinda och döva. Vi förvåna oss storligen. Kostar det verkligen ingenting? Åter och dricker man gratis på det här stället?

Servitörerna ha mycket att bestyra. En osynlig bröds mula borstas bort från bordduken här och en stol ändrar läge där. Dess ryggstöd skall stå parallellt med ekvatorn. Det är viktigare än att ta betalt av främmande gäster, som ha bråttom.

Vi börja draga oss mot utgången. Jag själv går bland de första; slipper jag betala så mycket bättre! Jag iakttagit spännt en av de svartknollriga gossarna. Nu vilar hans blick på oss »modiga», som närma oss utgången. Så kommer han, först långsamt och smidigt som en panter, sedan allt snabbare. Vi stanna — för att slippa »tigersprånget» — betala och gå. Även de övriga servitörerna samla in klingande mynt. Förtrollningen är bruten. Vi se undrande på varandra. Vad skulle allt detta tjäna till?

Svaret kommer från en utomstående. En vänligt blickande, medelålders wienare, som iakttagit vår förvåning, lämnar beredvilligt den upplysningen, att »här i vår gamla och glada och goda stad är allt jäktande bannlyst, här sitter man vid sitt bord och njuter av livet natten lång, ingen får ha bråttom...»

Jag hör aldrig avslutningen på meningen, som doftar 1800-tal. Bussarna sätta sig i rörelse och nu gäller det att hänga med.

Om denna bussresa Wien—Budapest i nattens mörker är inte mycket att säga. Endast den i

Från Fiskarbastionens högsta tinnar har man en härlig utsikt över den solbegjutna Donaustaden.

astronomi bevandrade kunde göra vissa intressanta iakttagelser som t. ex. den, att polstjärnan, den enda stjärna, som står nära nog alldeles stilla på himlavalvet dygnet runt, nu hade sjunkit ett stycke ned mot norra horisonten — ett bevis så gott som något, att vi befunno oss på sydligare breddgrader. Försök förneka faktum, den som kan!

De flesta av oss slumra till i sina mer eller mindre obekväma ställningar, men när solen vid halv sextiden på morgonen går upp i ett skimmer av guld, blir det liv och rörelse »ovanpå däck», ty där borta i öster, mitt i strålglsen, höjer sig för våra yrvakna blickar det ena sagoslottet efter det andra — silhuetter i blått, från indigo till violett, med kupoler, tinnar och torn! Och där inunder: all denna prakt upp och nedvänd i den blå, blå, sade jag blå, Donau, nu guldförgyllt med silverstänk. I sanning, en rapsodi i blått. Var om inte just här skrev Gershwin sin inspirerade »Rhapsody in blue»? Men han kunde ha gjort det.

Ett helgerån är det att gå till sängs denna morgonstund. Men ingen mäktar motstå frestelsen — resans strapatser överväldiga oss. Vid min sida genom hotellporten går drömflickan med violögonen. Jag dröjer en sekund vid hennes sida och ser med andakt, hur Budapestblått blandar sig med stänk av viol... Då först är jag riktigt färdig för ejderdunet.

När, hur och var jag somnar denna oförglömliga morgonstund vet jag inte, men jag har ett starkt och levande intryck av uppvaknandets smärta. Klockan är inte mer än halv 9, då ett våldsamt bultande på dörren obarmhärtigt sliter mig ur Morfei armar. Efter väldiga bataljer i mitt sargade inre mellan onda och goda makter, avgår dock tron på en bättre tillvaro bak den stängda dörren med seger, och jag raglar med svidande ögon fram över golvet, öppnar porten till det väntade himmelriket och får av en livréklädd vaktmästare veta, att reseledaren nr 1 önskar lala med mig omedelbart.

Badkappan på, och så står jag framför nästa dörr på väg till min nya tillvaro. Och jag behöver inte mer än glänta på dörren, förrän jag stärkes i min övertygelse, att *nu* är paradiset nära! Där står nämligen mitt på golvet min vän, skrudad i Adamskostym, och prydd tillika i något som kunde kallas helskägg, kolsvart som korpen. Innan jag hinner hämta mig från denna överväldigande syn — en ny Adam eller en ny skjortlös Sankte Per — uttalar gestalten med en röst, kall som den eviga isen och med en underton av fullständig resignation, på sin brutna svenska de olycksbådande orden:

»Folket är tokig!»

Olycksbådande för honom och mig själv. De 70 resenärerna skola givetvis utnyttja sin tid till det yttersta, hur trötta de än äro, de begära sina reskassar i ungerskt mynt och framför allt, de önska utnyttja herrar reseledare till det allra yttersta, ty står det inte i programmet »...och en

Resenärerna svalka sig i Wellenbadets konstgjorda vågor. Vågorna åstadkommas genom rörelser i bassängbotten.

erfaren reseledares tjänster under hela resan!» Minsann får man stå till tjänst, från beskyddandet av unga korvätande damer till botandet av gamla tanter med sendrag. Men roligt är det.

I en hast får jag på mig klädesplaggen. De äro lätt räknade på dessa breddgrader. Hotellrummets termometer visar 28°. Men värmen känns ändå inte tryckande. Man liksom simmar fram i en varm ljuvlighet.

Med ett sista ryck i slipsen springer jag nedför trapporna till matsalen. Här råder ett gemyttligt oväsen, där svenska ö och r blanda sig med tyskans ü och ungerskans z. Plats för provning av Glasullit L!

Så snart man får syn på mig, blir jag anfallen från alla sidor. Trots upplysningen, som lämnades föregående kväll, att växling av utländskt mynt sker två gånger om dagen på bestämda tider, springer man gladeligen upp från frukostbordet och tigger pengösedlar i massor. Men jag måste vara obeveklig, ty om jag bara ger efter för en enda bön, så blir jag strax tvungen sticka en sedel i handen på någon annan och så är banken i full gång. Nej, här skall ätas och drickas, även jag har en mage. Som reseledare är jag berättigad att dricka vin så mycket mig lyster, men i egenskap av absolutist nöjer jag mig med att smutta på de olika sorterna, bara helt lätt — mellan de större klunkarna... (Ursäkta, men här nere blir man sådan.)

Klart för stora rundturen!

Budapest har lätt att erövra allas hjärtan. Dess läge vid Donau, dess flankerande höjder, de många praktbyggnaderna, dess storartade avenyer, boulevarder och parkanläggningar, dess trevliga trottoarkaféer och restauranger och de grant färgade hemslöjdsalstren, som saluföras på gator, torg och i portgångar, allt detta gör sitt till, för att vi svenskar skola känna, att detta betyder förverkligandet av våra vackraste drömmar.

Men i dag skola vi verkligen uppleva Budapest! De båda jättebussarna, själva symbolen för allt vad fläktfyllt kontinentalt reseliv heter, sätta fart och strax börjar allt detta sköna att passera revy

astronomi bevandrade kunde göra vissa intressanta iakttagelser som t. ex. den, att polstjärnan, den enda stjärna, som står nära nog alldeles stilla på himlavalvet dygnet runt, nu hade sjunkit ett stycke ned mot norra horisonten — ett bevis så gott som något, att vi befunno oss på sydligare breddgrader. Försök förneka faktum, den som kan!

De flesta av oss slumra till i sina mer eller mindre obekväma ställningar, men när solen vid halv sextiden på morgonen går upp i ett skimmer av guld, blir det liv och rörelse »ovanpå däck», ty där borta i öster, mitt i strålgansen, höjer sig för våra yrvakna blickar det ena sagoslottet efter det andra — silhuetter i blått, från indigo till violett, med kupoler, tinnar och torn! Och där inunder: all denna prakt upp och nedvänd i den blå, blå, sade jag blå, Donau, nu guldförgyllt med silverstänk. I sanning, en rapsodi i blått. Var om inte just här skrev Gershwins sin inspirerade »Rhapsody in blue»? Men han kunde ha gjort det.

Ett helgerån är det att gå till sängs denna morgonstund. Men ingen mäktar motstå frestelsen — resans strapatser överväldiga oss. Vid min sida genom hotellporten går drömflickan med violögonen. Jag dröjer en sekund vid hennes sida och ser med andakt, hur Budapestblått blandar sig med stänk av viol... Då först är jag riktigt färdig för ejderdunet.

När, hur och var jag somnar denna oförglömliga morgonstund vet jag inte, men jag har ett starkt och levande intryck av uppvaknandets smärta. Klockan är inte mer än halv 9, då ett våldsamt bultande på dörren obarmhärtigt sliter mig ur Morfei armar. Efter väldiga bataljer i mitt sargade inre mellan onda och goda makter, avgår dock tron på en bättre tillvaro bak den stängda dörren med seger, och jag raglar med svidande ögon fram över golvet, öppnar porten till det väntade himmelriket och får av en livréklädd vaktmästare veta, att reseledaren nr 1 önskar lala med mig omedelbart.

Badkappan på, och så står jag framför nästa dörr på väg till min nya tillvaro. Och jag behöver inte mer än glänta på dörren, förrän jag stärkes i min övertygelse, att *nu* är paradiset nära! Där står nämligen mitt på golvet min vän, skrudad i Adamskostym, och prydd tillika i något som kunde kallas helskäg, kolsvart som korpen. Innan jag hinner hämta mig från denna överväldigande syn — en ny Adam eller en ny skjortlös Sankte Per — uttalar gestalten med en röst, kall som den eviga isen och med en underton av fullständig resignation, på sin brutna svenska de olycksbådande orden:

»Folket är tokigt!»

Olycksbådande för honom och mig själv. De 70 resenärerna skola givetvis utnyttja sin tid till det yttersta, hur trötta de än äro, de begära sina reskassar i ungerskt mynt och framför allt, de önska utnyttja herrar reseledare till det allra yttersta, ty står det inte i programmet »...och en

Resenärerna svalka sig i Wellenbadets konstgjorda vågor. Vågorna åstadkommas genom rörelser i bassängbotten.

erfaren reseledares tjänster under hela resan!» Minsann får man stå till tjänst, från beskyddandet av unga korvätande damer till botandet av gamla tanter med sendrag. Men roligt är det.

I en hast får jag på mig klädesplaggen. De äro lätt räknade på dessa breddgrader. Hotellrummets termometer visar 28°. Men värmen känns ändå inte tryckande. Man liksom simmar fram i en varm ljuvlighet.

Med ett sista ryck i slipsen springer jag nedför trapporna till matsalen. Här råder ett gemyttligt oväsen, där svenska ö och r blanda sig med tyskans ü och ungerskans z. Plats för provning av Glasullit L!

Så snart man får syn på mig, blir jag anfallen från alla sidor. Trots upplysningen, som lämnades föregående kväll, att växling av utländskt mynt sker två gånger om dagen på bestämda tider, springer man gladeligen upp från frukostbordet och tigger pengösedlar i massor. Men jag måste vara obeveklig, ty om jag bara ger efter för en enda bön, så blir jag strax tvungen sticka en sedel i handen på någon annan och så är banken i full gång. Nej, här skall ätas och drickas, även jag har en mage. Som reseledare är jag berättigad att dricka vin så mycket mig lyster, men i egenskap av absolutist nöjer jag mig med att smutta på de olika sorterna, bara helt lätt — mellan de större klunkarna... (Ursäkta, men här nere blir man sådan.)

Klart för stora rundturen!

Budapest har lätt att erövra allas hjärtan. Dess läge vid Donau, dess flankerande höjder, de många praktbyggnaderna, dess storartade avenyer, boulevarder och parkanläggningar, dess trevliga trottoarkaféer och restauranger och de grant färgade hemslöjdsalstren, som saluföras på gator, torg och i portgångar, allt detta gör sitt till, för att vi svenskar skola känna, att detta betyder förverkligandet av våra vackraste drömmar.

Men i dag skola vi verkligen uppleva Budapest! De båda jättebussarna, själva symbolen för allt vad fläktfyllt kontinentalt reseliv heter, sätta fart och strax börjar allt detta sköna att passera revy

I Köpenhamn

Från en av arbetarnas utfärder med båt till Köpenhamn i början av 1900-talet berättas ett par historier.

Naturligtvis skulle Tivoli med alla dess förlusteställen besökas vid ett sådant tillfälle. Det var på den tiden, då slänggungorna voro högt på modet och i en sådan hade en av våra deltagare hamnat. Vid varje gunga stodo två vaktmästare och satte fart på densamma. Men då det började bli för högt, blev vår man rädd och började ropa: oj, oj, oj, vilket våra vänner danskarna uppfattade som att han ville högre. Då till slut gungan ej kunde gå högre och vår man ändå fortsatte med sitt oj, oj, utbrast de:

— Svenskeren vill meget højere, men vi kan »sku» icke gunge ham højere.

Att vår man var mer död än levande, när gungturen var slut säger sig själv.

Och naturligtvis skulle man även smaka på den danska snapsen och ölet. En av deltagarna hade nog tittat lite för djupt i glaset, varför när kosan ställdes ner emot hamnen i och för hemfärden, vandrigen nog blev lite vinglig och osäker. Det bar sig ej bättre, än att han ramlade ner i en av källarbutikerna, vilka finnas så gott om nere vid hamnkvarteren.

Där låg han och blockerade dörren, och när ägaren öppnade och frågade:

— Er De mange af den Slags? kom det överraskande svaret:

— Vi e åttahundra.

— Trox Du hon trænar sig för något cirkusnummer?

— Nej, Kristidsnämnden har bara beviljat henne ett enda cykeldäck.

Har Höganäs haft någon ringmur?

Händelsen eller rättare sagt telefonsamtalet utspann sig mellan FK och en okänd konsument (odalman med grå skimmel).

Odalmannen: — Har ni några billiga niotumsrör?

Försäljaren: — Hur många gäller det?

— Tja, inte så många.

— Hm, gäller det hundra eller tio?

— Tio, nej, vad skall jag med så många? Jag kan klara mig med sex, om det kniper.

— Ja, då är det bara att komma och hämta dom.

— Hur går det till?

— Det är bara att gå in på Expeditionen, betala rören och få en lapp och så hämta rören på rörlagret.

— Ja, men var skall jag göra av hästen under tiden?

— Hästen? — — — Jaså den. Kanske det är säkrast att ta med en man som håller hästen.

(Odalmannen grinigt):

— Förr så hade ni en ring i muren att binda hästen i, men nu har ni ju rivit muren. De e en grå skimmel, och ho ä liksom lite istadi av sej.

— Nåja, men skulle ni inte kunna komma ändå. Det där med hästen ordnar sig nog.

— Tja, jag vet inte riktigt. Förresten stänger ni ju kl. 12 på lördag. Jag tror knappast jag bryr mej om några rör, när det är så besvärligt.

DIVERSE KONCERNNYTT

För arbetarna i det västra fabriksområdet i Höganäs kommer att uppföras en tvåvåningsbyggnad, innehållande omklädnads- och tvagningsrum i första våningen och matsal i den andra.

★

Centrallaboratoriet i Höganäs, som länge fått dragas med trånga lokaler, kommer så småningom att få flytta in i en ny, modern byggnad, vilken uppföres mittemot kontoret som en vinkelbyggnad till III:ans fabrik. Ritningarna äro f. n. under utarbetande.

★

Konstruktionsavdelningen och Inköpsavdelningen vid Huvudkontoret i Höganäs ha i dagarna inflyttat i nya lokaler.

★

En röntgenapparat för skärmbildsfoto-

grafering av bolagets samtliga anställda har inköpts och kommer inom den allra närmaste tiden att tagas i bruk. En utförlig beskrivning av apparaten och dess användning kommer att lämnas i ett senare nummer av »Brännpunkten».

★

Kontoret i Skromberga har under maj inflyttat i den nya kontorsbyggnaden. Den gamla byggnaden är avsedd att användas dels som postkontor, dels som sjukstuga.

★

En utbyggnad av torrpressningsavdelningen i Skromberga har beslutats.

★

*Mekaniska Verkstaden och Snickeri-
verkstaden i Skromberga komma att flyttas till central plats i närmare anslutning till fabrikerna.*

*Hittills beslutade utvidgningar av lager-
skjulen i Skromberga äro nu fullbordade.*

★

*I Ånimskog har i dagarna färdigställts
ett nytt kvartslbrott. Arbetet i detta är i
hög grad mekaniserat.*

★

*I Billesholm har för Glasullsbolagets
räkning under 1943 uppförts en ny lager-
byggnad med 2.000 m² golvyta, varigenom
lagerhållning och leveransmöjligheter av-
sevärt förbättrats.*

★

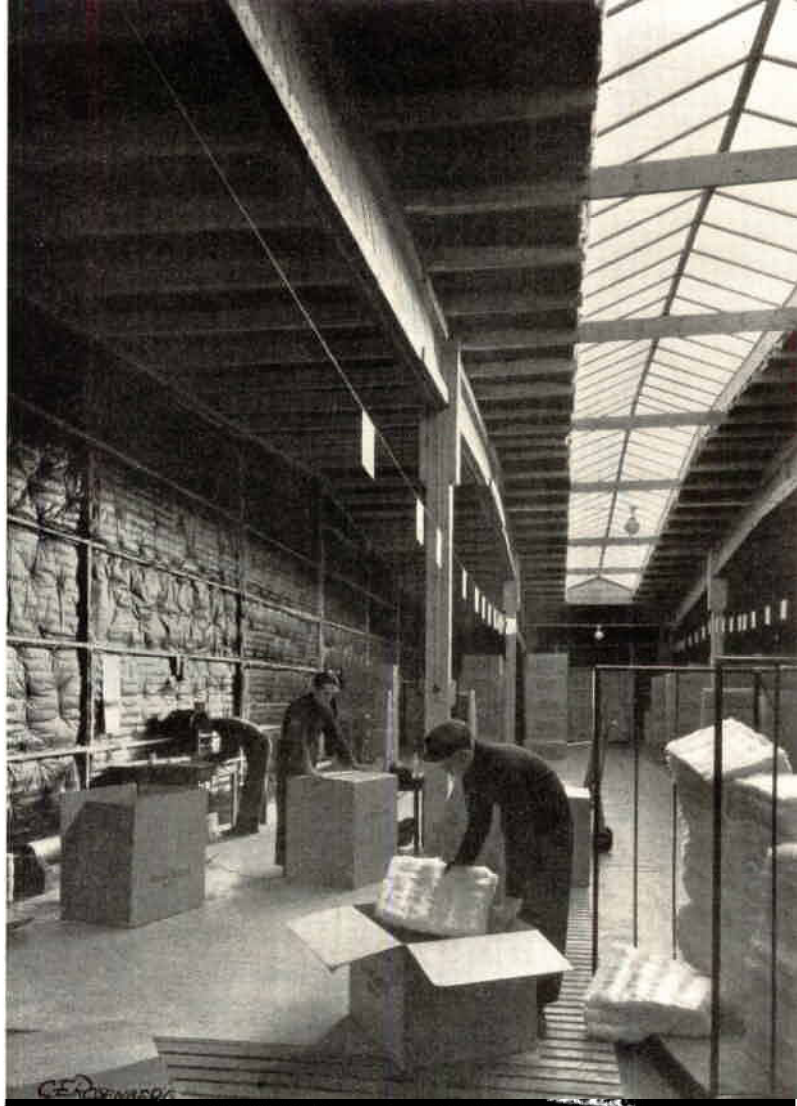
*Symaskinsalen för Glasullitmatter i Bil-
lesholm håller f. n. på att utvidgas.*

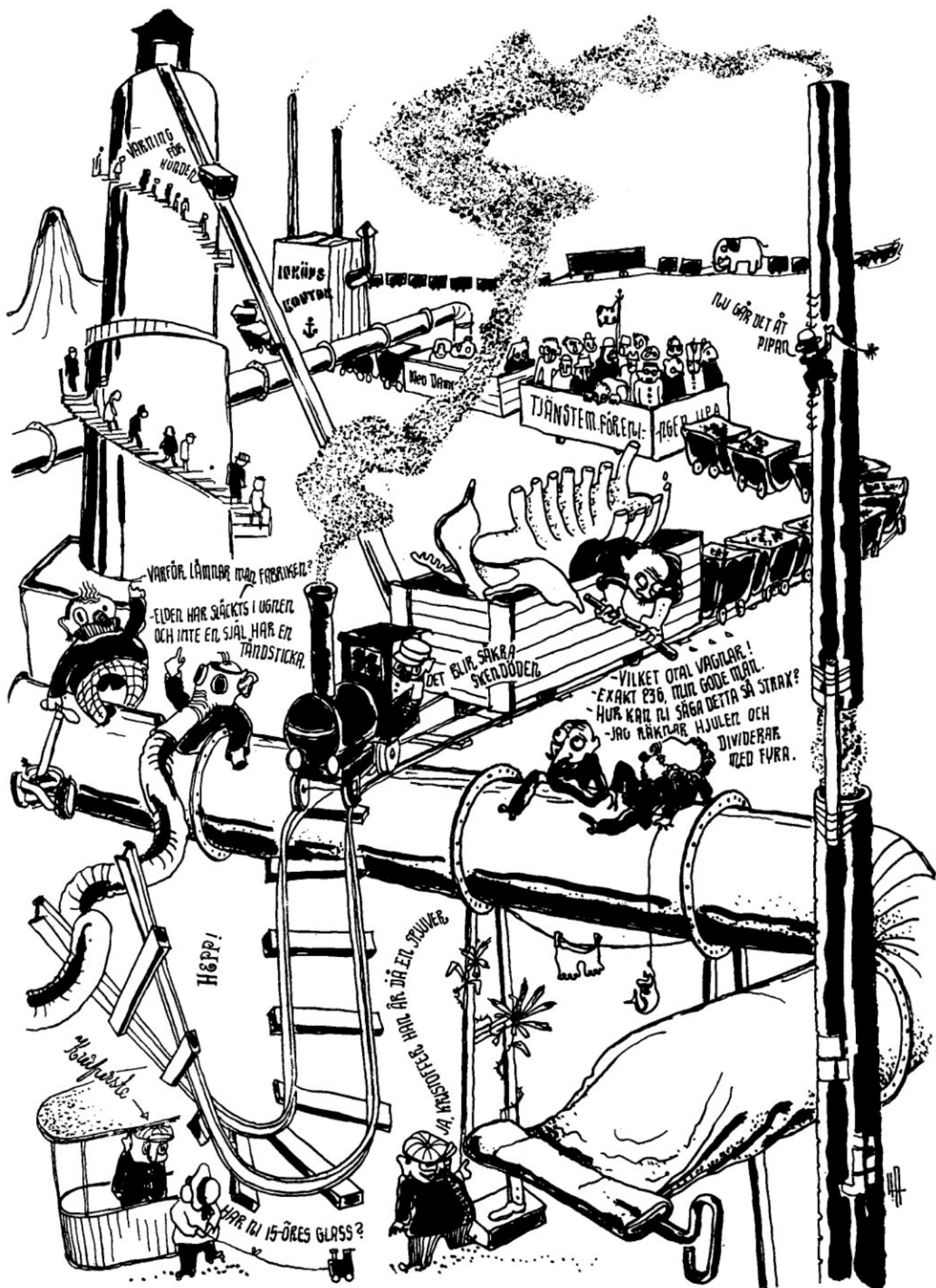
T.h.:

Förpackningsavdelningen i Glasullsbolagets nya lager-
lokal i Billesholm.

Nedan:

En del av det nya kontoret i Skromberga, där man nyss
flyttat in.

En dag på Kulla med fabrikens fabel

Först går jag upp med solen.

Än bär det iväg med glatta livet.

Väl framme kastar jag allt onödigt i sjön

för att till kunna
frånkomma onödig
Neder Naturs bröte.

Men som Ni såg, spårk även barometern,
och strax präkar jag en
veldig åskby.

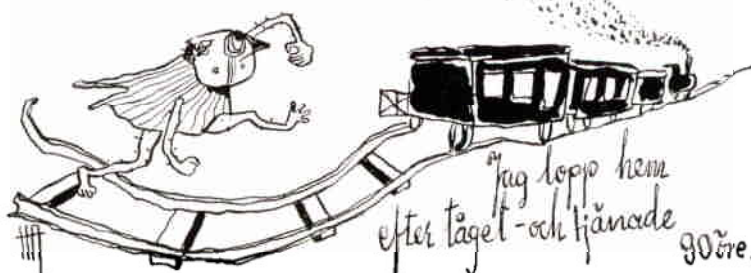
Under hög
spänning intas
jag här en
vilsam pose,

medan stormen
rider ut.

Nu åter jag varu korv.

Jag löp hem
efter tåget - och hägnade
30öre.

Men det blev
en sömnlös natt:
Om jag löpt efter en
bil, hade jag tjänat
8,50!!